

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Inspirace lesem pro utváření vztahů předškolních dětí k přírodě

Vypracovala: Pavlína Jozefíková

Vedoucí práce: Mgr. Martina Lietavcová

České Budějovice 2014

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 31. března 2014

.....

Pavλίna Jozefíková

Děkuji tímto vedoucí své bakalářské práce Mgr. Martině Lietavcové za vstřícnost, upřímný a věcný přístup, za cenné rady, připomínky a metodické vedení bakalářské práce.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na utváření vztahů předškolních dětí k přírodě. Cílem práce bylo připravit ekologicko-výzkumný projekt, ukázat a představit dětem přímo lesní prostředí, umožnit jim les poznávat všemi smysly, objevit a vzbudit u dětí zájem o přírodu.

Teoretická část se věnuje vlivu přírody na vývoj dětí. Jsou zde vysvětleny pojmy ekologie, environmentální výchova, její legislativa, dále se práce podrobněji zabývá environmentální výchovou v předškolním vzdělávání, jejím zakotvením v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání, jejím obsahem, cíli a metodami.

Praktická část obsahuje celoroční ekologicko výzkumný projekt pro práci s předškolními dětmi zaměřený na poznávání přírody v období jednoho školního roku. Jsou zde uvedeny jednoduché, pro předškolní děti vhodné aktivity podporující vztah k přírodě a životnímu prostředí. Navrhované aktivity daných bloků byly zrealizovány a následně zhodnoceny.

Klíčová slova: příroda, les, předškolní věk, ekologie

ABSTRACT

The bachelor's work is directed to the forming of the preschool children's relations to the nature.

The aim of the work was to prepare the ecologic-experimental project, which could point the wood world to the children directly, let them perceive the wood with all their senses and wake up their interest in the nature.

The theoretical part goes in for the nature influence on the children's development. There are also explained the terms ecology, environmental education and its legislature. The work goes in for the environmental education of the preschool children in more details, for its contents, aims and methods.

The practical part includes all the year round project for the work with preschool children. It is directed to the seeing the nature during one school year period. The applied activities, which intensify children's relations to the nature and environment, are simple and suitable for preschool children. The suggested activities of the given blocks were implemented and evaluated subsequently.

Keywords: nature, wood, preschool age, ecolog

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ VÝCHODISKA	10
1 DÍTĚ V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU	10
1.1 Motorický vývoj.....	10
1.2 Kognitivní vývoj	10
1.3 Emoční vývoj	11
1.4 Sociální vývoj	12
2 PŘÍRODA	13
2.1 Definování přírody	13
2.2 Utváření vztahu k přírodě	13
2.3 Děti a příroda	15
2.4 Co příroda dětem nabízí.....	17
3 EKOLOGICKÁ A ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA	19
3.1 Ekologická výchova	19
3.2 Environmentální výchova.....	20
3.3 Právní zakotvení environmentální výchovy	21
4 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ	24
4.1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV)	24
4.2 Cíle a obsah RVP PV.....	24
4.3 Metody a formy práce předškolního vzdělávání	25
4.4 Projekt	27
5 ENVIRONMENTLNÍ VÝCHOVA V RVP PV	29
PRAKTICKÁ ČÁST	31
1 CÍL PRÁCE	31
2 PŘEDPOKLADY	32

3	METODIKA	33
3.1	Výzkumná studie	33
3.2	Charakteristika zkoumaného souboru	33
3.3	Projekt a jeho průběh	34
3.3.1	Kouzelný podzim	35
3.3.1.1	Podtéma: V lese na jehličí	35
3.3.1.2	Podtéma: Barvy podzimu	40
3.3.1.3	Podtéma: Plody podzimu	44
3.3.2	Když vládne zima	48
3.3.2.1	Podtéma: V lese na jehličí	48
3.3.2.2	Podtéma: Bude zima, bude mráz	52
3.3.3	Téma: Zaťukalo jaro	57
3.3.3.1	Podtéma: Co se děje na jaře	57
3.3.3.2	Podtéma: Zvířátka a jejich mláďata	60
3.3.3.3	Podtéma: Nepořádek v lese	64
3.3.4	Téma: Vůně letního lesa	67
3.3.4.1	Podtéma: Mraveneček v lese	67
3.3.4.2	Podtéma: Naše stromy	70
3.3.4.3	Završení projektu – Máme rádi přírodu	74
3.3.5	Vyhodnocení výzkumného šetření	74
4	DISKUZE	76
	ZÁVĚR	80
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	82
	SEZNAM PŘÍLOH	86

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma environmentální výchovy a to s ohledem na zajímavost a aktuálnost ekologické problematiky v současné společnosti. Již od dětství mám velmi ráda přírodu. Tato má láska trvá dodnes - pokud chci opravdu načerpat energii, vyrazím do přírody, zejména do prostředí lesa. Jsem velmi ráda, že jsem spolu se svými sourozenci vyrůstala na venkově, v domě s velkou zahradou a krásnou přírodou v nedalekém okolí. Díky svému častému pobytu v přírodě jsem k ní získala úctu a lásku a také naléhavou potřebu přírodu chránit. Samozřejmě, že při utváření mého vztahu k přírodě mě ovlivnil i postoj lidí v mém nejbližším okolí. A právě jak můj zájem o přírodu a přírodní prostředí kolem nás, tak i moje přání probudit tento zájem i u dalších, zejména těch nejmladších, mě přivedly napsání této bakalářské práce.

V poslední době nabývám stále více na dojem, že se přirozená a každodenní touha po pobytu v přírodě vytrácí. Možnosti pobývat denně v přírodním prostředí jsou velmi omezené, obzvláště ve městech, a pobyt dětí v přírodě se dopředu plánuje. Nezapomínejme, že děti mají právo poznávat přírodu ne prostřednictvím obrazovek nebo z vyprávění, ale procházkami, zkoumáním, vlastním objevováním a hlavně vlastními zkušenostmi z kontaktu s ní.

Pro včasné sblížení předškoláků s přírodou jsou proto důležití dospělí průvodci, tedy zejména rodiče a pedagogové. S ekologickou výchovou je důležité začít již v mateřské škole, neboť předškolní děti určité zkušenosti a návyky teprve získávají. V mateřské škole máme jedinečnou možnost přibližovat dětem přírodu každodenně jak při pobytu na školní zahradě, tak i na vycházkách do nejbližšího okolí.

Otázka environmentální výchovy je každým dnem aktuálnější, a proto se domnívám, že je nanejvýše důležité budovat pěkný vztah a odpovědný postoj k přírodě od nejranějšího věku. Z tohoto důvodu považuji environmentální vzdělávání předškolních dětí za podstatnou a významnou část vzdělávacího procesu v předškolním vzdělávání.

Práce se skládá ze dvou částí - teoretické a praktické, které na sebe volně navazují a tvoří tak dohromady smysluplný celek.

Teoretická část se věnuje charakteristice předškolního věku, dále je zaměřena na přírodu a utváření vztahu dětí k přírodě. Definuje pojem environmentální výchova, její cíle a přehled právních dokumentů. Závěr teoretické části je již konkrétněji zaměřen na environmentální výchovu v předškolním vzdělávání, na metody a cíle zakotvené v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání.

Těžištěm praktické části je vytvoření, realizace a hodnocení ekologicko-výzkumného projektu, který je koncipován jako soubor výprav do přírody, do prostředí lesa, uskutečňovaných s dětmi v průběhu školního roku. Pokusila jsem se vytvořit nabídky činností, které jsou založené na hře, prožitku, manipulaci, experimentu, tvořivosti, fantazii a také na řešení různých problémů. Cílem ekologicko-výzkumného projektu je ukázat a představit dětem přímo lesní prostředí tak, aby si postupně k němu a následně pak k celému životnímu prostředí budovaly kladný vztah. Mým cílem nebylo předávat dětem pouze odborné znalosti, ale nechat je vnímat přírodu všemi smysly.

Při úvahách, co bych konkrétně v rámci environmentální výchovy chtěla s dětmi dělat, jsem dospěla k přesvědčení, že s nimi chci něco hmatatelného tvořit a také prožívat. Několik let jsem se zabývala výrobou a prodejem uměleckých předmětů z přírodních materiálů, a proto jsem chtěla své zkušenosti předat dětem, aby tak mohly poznat krásy a dary přírody. V rámci pedagogické praxe jsem docházela do vesnické mateřské školy v Ločenicích. Líbilo se mi, že tam mají děti k přírodě blízko a zejména to, že k ní děti mají kladný vztah, např. chodily rády ven a na zahradě pomáhaly více s úklidem a s jejím zvelebováním. A právě zde vznikla myšlenka sestavit celoroční ekologický projekt „Inspirace lesem pro utváření vztahů dětí k přírodě“, který je zaměřen na poznávání lesního prostředí, získávání informací, pozorování, ale hlavně na utváření kladného vztahu dětí k přírodě.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1 DÍTĚ V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU

Za předškolní období označujeme věk od 3 do 6 či 7 let, přičemž konečným mezníkem je nástup dítěte do základní školy. V předškolním věku se rozvíjí pohybová zdatnost dítěte, hrubá a jemná motorika, kresba, myšlení a řeč a ostatní kognitivní procesy. Předškolní období je charakteristické rozvojem poznávání světa, fantazijním zpracováním nových poznatků, intuitivním uvažováním a pokračujícím egocentriem. Dítě potřebuje vytvářet stále něco nového, zvládat nové věci, učit se spolupracovat, prosazovat a chovat se sociálně (Vágnerová, 2005).

„Charakteristickým znakem tohoto věku je postupné uvolňování vázanosti na rodinu a rozvoj aktivity, která už není tak samoučelná, umožňuje např. dítěti, aby se uplatnilo a prosadilo ve vrstevnické skupině. K uvolnění této závislosti přispívá osvojení běžných norem chování, znalost obsahu rolí a přijatelná úroveň komunikace.“
(Vágnerová, 2005, s. 18)

1.1 Motorický vývoj

Od třetího roku věku se dítě pohybuje samostatně, jeho pohyby se neustále zdokonalují a jsou koordinovanější. Výrazně se zlepšuje jemná motorika, dítě ovládá tužku a začíná kreslit, postupně se kresba zdokonaluje. Kresba tříletého dítěte se vyznačuje mnohoznačností, dítě čtyřleté dokáže malovat s určitým záměrem, kresba však nemusí být ještě zcela realistická. V pěti letech dítě zvládá nakreslit různé geometrické tvary podle předlohy a kreslí to, co si představuje. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

1.2 Kognitivní vývoj

Toto období kognitivního vývoje je označováno jako období názorného, intuitivního myšlení, pro které je typické nerespektování logických pravidel, myšlení

postrádá logické řazení, je stále vázáno na konkrétní aktivitu a činnost dítěte. Myšlení je v tomto směru „*egocentrické, antropomorfní (všechno polidštuje), magické (dovoluje měnit fakta podle vlastního přání a artificialistické (všechno se „dělá“).*“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 92)

Předškolní děti často vyslovují otázku „proč“. Odpověď na ni nemusí být logická, ale musí být subjektivně uspokojující. Morální uvažování se teprve rozvíjí, proto je třeba dětem nabízet vysvětlení, proč je něco špatné nebo dobré, neboť tím se totiž samy učí o těchto otázkách přemýšlet. (Vágnerová, 2005)

Ke konci tohoto vývojového období dítě chápe význam některých pojmů (nejmenší a nejkratší, světlo a tma, brzy, později apod.), mnoho z dětí již poznává číslovky a písmena, umí počítat do dvaceti, poznávat hodiny, zná hodnotu mincí a diferencuje barvy. Dítě dokáže být pozorné a naslouchající, přičemž vyprávěné příběhy reprodukuje, případně komentuje. (Vágnerová, 2005)

Pro období jsou charakteristické představy, které se vyznačují svou barvitostí a objemem. Dítě umí rozlišit fantazii od reality. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

1.3 Emoční vývoj

Emoční prožívání předškolních dětí lze charakterizovat větší vyrovnaností a stabilitou. Děti bývají častěji pozitivně laděné, negativní emoční reakce ubývají. Rozvíjí se emoční inteligence, děti lépe rozumějí vlastním pocitům a vnímají emoce druhých lidí. Schopnost dětí vcítit se do druhého člověka souvisí se sociálními zkušenostmi s ostatními lidmi. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Rozvíjejí se i vztahové emoce. Objevují se city, např. láska, sympatie a esympatie. Na konci předškolního období dovedou děti ovládat a kontrolovat své prožitky, některé své emoce dovedou i skrývat. Učí se mít pod svou kontrolou především agresivní projevy, zlost a vztek. Dovedou diferencovat nejenom emoční vztahy k lidem v blízkém rodinném kruhu, ale i v širším sociálním prostředí. Děti v tomto období umí odhadnout reakci na určitou situaci. (Vágnerová, 2005)

1.4 Sociální vývoj

Rodina zůstává v předškolním období nejvýznamnějším prostředím, které zajišťuje primární socializaci dítěte. Dítě si docházkou do mateřské školy začíná zvykat na jiné prostředí, zvyklosti a denní režim. V předškolním věku si dítě postupně osvojuje příslušné sociální role a normy. V této oblasti jde především o rozvoj prosociálního chování, které lze charakterizovat jako pozitivní, respektující ostatní. Děti se v tomto věku nejvíce učí nápodobou od svého okolí. Vnímají postoj dospělých a tyto vzory také napodobují. Napodobováním modelů a vzorů chování se učí dítě sociálnímu a emocionálnímu rozvoji. (Vágnerová, 2005)

U předškolních dětí začíná převažovat společná hra, později přichází hra kooperativní. Děti spolupracují, domlouvají se, rozdělují si úkoly a role. Děti se při hře učí řešit spory, podříditi se druhým, být ohleduplné a empatické. Mezi dětmi se také projevuje soupeřivost, na druhé straně i porozumění. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

2 PŘÍRODA

2.1 Definování přírody

„Příroda říkáme často všemu živému kromě člověka. Ač mnoho lidí říká, že i my jsme příroda, tak nakonec (my) chodíme do přírody, (my) máme rádi přírodu, (my) šetříme, či škodíme přírodě. Tedy my na jedné straně a příroda na té druhé.“ (Krajhanzl, 2007, s. 12)

V souladu s tímto uvádí J. Šmajš (2008, s. 23), že *„příroda tvoří a rodí sama sebe a tento proces zahrnuje také biosféru včetně člověka.“*

V. P. Tuganinov (1981, s. 9) uvádí, že *„příroda je označení všeho, co existuje.“* Příroda jsou neživé látky i živé organismy, které člověk nevytváří, a které existují nezávisle na činnosti člověka, ale až do chvíle, kdy je tato činnost likviduje. Je třeba si uvědomit, že příroda je systém, který se přirozeně reprodukuje a obnovuje už tisíce let. (Šmajš, 2008)

2.2 Utváření vztahu k přírodě

Co znamená vztah člověka k přírodě? Na tuto otázku není jednoduché odpovědět. Snadnější by bylo vyjádřit, jak se tento vztah projevuje. U každého z nás se projevuje vztah k přírodě nějakým způsobem a pro každého pravděpodobně znamená trochu něco jiného. Člověk prokazuje svůj vztah k přírodě svými konkrétními činy. Příroda tu byla nepřetržitě. Lidé využívali a ovlivňovali přírodu během celé své existence. Ke kritickému ohrožení přírody došlo s masivním rozvojem průmyslu, s budováním průmyslových zón, budováním dálnic, stavbou supermarketů, narůstajícím konzumním způsobem života. Ohrožení přírody dosáhlo takové míry, že ohrožena sama existence člověka, který je součástí přírody a je na přírodě přímo závislý. Nacházíme se v období probíhající ekologické krize. Opravdu mají dnešní lidé zájem o přírodu? Uvědomují si vážnost situace, když ekologové upozorňují na skleníkový efekt, globální oteplování a narušenou ozonovou vrstvu? A do tohoto světa vyrůstají dnešní děti. Se změnami, které probíhaly v posledních letech velmi rychle, se

měnil postupně i vztah lidí k přírodě a jejich snahy se začaly ve zvýšené míře zaměřovat na její ochranu.

Vztah k přírodě podle Horké (2005, s. 13) je třeba chápat především jako „*péči o přírodu a přírodní i ostatní životní prostředí člověka.*“

Podle Kellerta (2002) lze říci, že na vztah k přírodě mají vliv hlavně naše osobní a praktické zkušenosti, které rozlišuje na tři typy:

- *přímá zkušenost* - bezprostřední kontakt s přírodou např. hra na zahradě, v parku, na louce, u potoku, v lese. Jedná se o přímou zkušenost s danými podmínkami
- *nepřímá zkušenost* - lze ji získat prostřednictvím muzeí, v zoologických a botanických zahradách, akváriích, arboretech, apod. Patří sem i chov domácích mazlíčků či jiných domestikovaných zvířat (psi, kočky, koně) nebo pěstování rostlin
- *zprostředkovaná zkušenost* – jde o nabývání informací z masmédií – časopisy, knihy, televize aj.

Děti se již v raném dětství setkávají s živou i neživou přírodou a vytvářejí si k ní určitý vztah, který je typický právě pro jejich věk a vývojový stupeň. První vztah, který u dítěte vzniká, je vztah k matce, rodině a hned potom je na řadě zmiňovaná příroda. Dospělí jsou pro děti vzorem, ať je to rodič, učitel, pohádkový hrdina, prostě kdokoliv, kdo má k přírodě vřelý vztah.

Utvářením vztahů dětí k přírodě se zabývá také J. Krajhanzl. Podle autora právě „*pochopení jedinečnosti každého období dětského vývoje nám umožňuje učit děti v rámci environmentální výchovy ty správné věci ve správnou chvíli.*“ (Krajhanzl, 2011, s. 1)

Otázkou je, jak v dnešní době utvářet kladný postoj a vztah dětí k přírodě. Současné děti mají mnohem méně příležitostí ke kontaktu s přírodou. Přitom jejich správný vývoj (citový, rozumový i hodnotový) je na vztahu k přírodě založen.

Krajhanzl (2007, s. 42) uvádí, že „při utváření vztahu dětí k přírodě může pomoci:

- *seznámení s lidmi, kteří mají přátelský vztah k přírodě. Od nich se dítě může naučit mít přírodu rád, radovat se z ní, respektovat ji, mít úctu k životu jako takovému.*
- *rozmanité citové zážitky v přírodě - dětem pomáhá rozvíjet jejich vztah k přírodě, když se o něco starají, o něco pečují. Tím si upevní svůj vztah k přírodě, posílí se úcta k životu i soucit s jinými tvory.“*

2.3 Děti a příroda

Dnešní moderní svět je plný technických vymožeností, které nám pomáhají a ulehčují naši práci. Počítače a televize jsou všude kolem nás. Pro dnešní děti existuje výstižný název „ počítačová generace“. Počítačová technika se často stává věrným a nenahraditelným společníkem našich dětí. Uspěchaní rodiče často nemají čas ani chuť trávit volný čas se svými dětmi v přírodě a tuto nechuť přenášejí na své děti. Přitom by to měli být právě rodiče, kdo by se měl především podílet na utváření vztahů dětí k přírodě.

Faktem je, že dnešní děti tráví v přírodě daleko méně času než naše generace. Přitom řada výzkumů dokazuje, že pro vybudování citlivého vztahu člověka k životnímu prostředí jsou příjemné zážitky z pobytu v přírodě v raném věku klíčové.

Z výzkumu H. Vostradovské (2005) vyplynulo, že stále více narůstá počet tzv. „interiérových dětí“. Tímto termínem jsou označovány děti, které prakticky vyrůstají v interiérech, téměř bez přímého kontaktu se skutečnou přírodou, což se projevuje i zhoršujícím se zdravotním stavem u dětské populace. Děti nemají fyzickou kondici, trpí často alergiemi, jsou často nemocné, přibývají na váze. Dále konstatuje, že pestrost prostředí dětem přináší podněty, které jim žádné technické hračky nenahradí. Doporučuje u předškolních dětí co nejvíce pobývat venku, protože při pravidelném dlouhodobém pobytu v přírodě dochází k vytvoření silného pouta mezi dítětem a přírodou od dětství.

Na utváření osobního, citlivého vztahu dětí k přírodě, na postupném utváření schopnosti pobývat v přírodě a ekologického vědomí má vliv celá škála faktorů. Jak jsem již zmínila, je to především rodina a rodinné zázemí, které má na utváření postojů dítěte v raném věku největší vliv. Děti, které s rodiči chodí od nejútlejšího věku do přírody, jsou postupně seznamovány se vším, co dnešní příroda nabízí. Učí se nejen, jak se v ní mají chovat, jak ji nepoškozovat a chránit, ale také jak dbát o vlastní bezpečí. Takto si postupně vytvářejí pozitivní vztah k přírodě a cítí se její součástí, což je dobrý základ k dalšímu prohlubování tohoto vztahu. Velký význam má také pravidelná péče dítěte o něco živého (kočku, křečka, králíka, psa). Děti si ke zvířatům vytvářejí vztah, poznávají jejich potřeby a učí se i odpovědnosti. Předškolní věk je věkem touhy po poznání a děti pobyt v přírodě spojený s objevováním, poznáváním a přirozeným pohybem potřebují. Pobyt v přírodě může splnit jejich očekávání. *„Pobyt a hraní venku je katalyzátorem dětské zvědavosti. Příroda poskytuje nekonečné množství podnětů pro rozvoj jeho osobnosti.“* (Šircová, 2007, s. 32). Při hrách v přírodním prostředí mohou děti rozvíjet svoji fantazii. Dle Svobodové (2010) je hra pro dítě takovou činností, při které se nemusí bát vyjádřit svůj názor, učí se přirozeně prostřednictvím hry, získává nové poznatky a zkušenosti. Čím více budou děti pobývat v přírodě, tím budou bohatší jejich zážitky a zkušenosti, které v ní děti mohou nasbírat. Dle Bartůňka (2001, s. 9) *„je možné rozmanitosti přírody ke hrám buď přímo využít, nebo přírodu představit jako zdravý rámec a prostředek výchovy. Ideální je, když se oba tyto pohledy spojí a působí současně.“*

Podle H. Horké (2005, s. 85) *„se utváření vztahu k životnímu prostředí uskutečňuje ve třech rovinách:“*

- a) *poznávací* – získávání poznatků o organismech, jejich životních podmínkách; vztazích mezi organismy a prostředím; o hodnotě přírody; o člověku a jeho místě v přírodě
- b) *hodnotově orientační* – utvářet si citlivý vztah k přírodě; vnímat její krásu, ale i její neduhy a poškození; rozmyslet o tom jaký má pro člověka význam; uvědomovat si jak se v přírodě chovat, jak ji chránit

- c) *přetvářecí* – vytvořit si pozitivní vztah k přírodě; postoj, který vede k úctě k přírodě; k šetrnému zacházení s věcmi; k ochraně všeho živého i neživého; odpovědnému a šetrnému jednání v běžných situacích

Dále Horká (2005, s. 56) konstatuje, že při utváření vztahu k prostředí má velký vliv také stav samotného prostředí, ve kterém dítě pobývá. Ve shodě s tím *„Ize říci, že se dítě bude chovat v souladu s pravidly péče o prostředí, pokud ve společenství, ve kterém vyrůstá, převládá ohleduplné chování vůči přírodě.“*

Důležitost výchovy k ekologickému myšlení od nejútlejšího věku také uvádí Kopřivová Herotová (2007). Návyky, které si člověk osvojí v tomto období, pak z větší části uplatňuje po zbytek svého života. Také ona sama doporučuje předškolních dětí co nejvíce pobývat venku, protože při pravidelném dlouhodobém pobytu v přírodě dochází k vytvoření silného pouta mezi dítětem a přírodou od dětství.

Utváření vztahu dětí k přírodě je základní součástí environmentální výchovy. V dnešním rychle se měnícím světě je třeba touto výchovou působit ve zvýšené míře hlavně na nejmladší generaci, aby byla připravena na život v nových, rychle se měnících podmínkách.

Vytváření vztahu k přírodě u dětí předškolního věku neznamena vést je tak, aby dovedly přírodu jenom pozorovat, ale aby uměly také si jí samostatně všítat, aby dokázaly své zážitky slovně vyjádřit a zpracovat a hlavně, aby jí uměly chránit. V předškolním období by se děti měly s přírodním prostředím seznamovat především cestou osobních prožitků a zkušeností.

2.4 Co příroda dětem nabízí

V období předškolního věku příroda dítěti poskytuje nepřeborné množství nových podnětů, na které se dítě učí reagovat. Pokud se často pohybuje v přírodě, rozvíjí své pohybové dovednosti mnohem lépe, než mu umožňuje například hřiště. Díky opakovaným pobytům v přírodě se v ní bude také cítit bezpečněji a přirozeněji než děti, které vyrůstají bez tohoto přímého kontaktu.

Příroda nabízí dětem otevřený prostor pro neomezený pohyb. Prostor, v němž lze naplno rozvinout fantazii, uplatnit všechny smysly, oddávat se spontánním hram a přitom zůstat aktivní. A v neposlední řadě také možnost pěstovat dětská tajemství, tolik důležitá pro utváření autonomie osobnosti. (www.peceodite.cz)

Je až překvapivé, jak a s čím si v přírodě děti dokáží hrát. Ukazuje se, že potřebují jen minimum umělých hraček a často si vystačí jen s přírodninami a vlastní fantazií.

Pro děti je chození ven základní životní potřebou, a to v každém věku a za každého počasí. Zejména, když rodina nežije v domku se zahradou, ale v panelovém domě. I v zimě totiž platí, že pobyt na čerstvém vzduchu je blahodárný a životně důležitý nejen pro dospělé, ale ještě více pro děti. Ty bohužel chodí ven čím dál méně.

Nemá-li dítě dostatečný kontakt s venkovním prostředím, je v mnoha ohledech ohrožen jeho zdravý vývoj - nedostatečná imunita, snížená pohyblivost, přibývající obezita, ale stejně tak i ubývající schopnost improvizace a manuální zručnost. Potlačuje též plné rozvinutí sociálních schopností a přispívá k problémovému chování včetně typických abnormalit, jakými jsou hyperaktivita, impulzivita nebo problémy se soustředěním. (www.peceodite.cz)

Nepodceňujme význam přírody pro život svůj i svých dětí. Dopřejme dětem, aby byly často venku a choďme ven také společně, a to za každého počasí. Všimějme si proměn přírody v koloběhu ročních období a nechme ji na sebe působit. Kdyby se nám jako společnosti podařilo ozdravit vztah dětí k přírodě a naučit je, jak přírodního prostředí využít pro životní inspiraci i relaxaci, zásadně bychom přispěli k ozdravení světa, ve kterém žijeme. Je třeba se zamyslet nad tím, co by bylo možné v dnešní době udělat z pozice rodiče nebo učitele pro utváření vřelejšího vztahu dětí k přírodě. (Vostradovská, 2005)

3 EKOLOGICKÁ A ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA

V nejširším slova smyslu lze ekologickou výchovu popsat jako veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především zvyšování spoluodpovědnosti lidí za současný stav přírody i společnosti, za smysluplné využívání místních zdrojů, rozvíjení citlivosti, vstřícnosti a tvořivosti lidí při řešení problémů péče o přírodu. (Máchal, 2000)

V praktické pedagogické činnosti jde o dosažení vyváženého souladu nezbytných odborných ekologických poznatků s citovými a smyslovými prožitky, které pomáhají nalézat lásku k přírodě, zvnitřňovat úctu ke všemu životu a zvyšovat úroveň mezilidských vztahů. (Máchal, 2000)

Donedávna se v pedagogické praxi používalo pojmu ekologická výchova. Koncem devadesátých let 20. století se Ministerstvo životního prostředí od termínu „ekologická výchova“ odklonilo a zavedlo nový pojem „environmentální výchova“. Ovšem stanovit přesný rozdíl mezi ekologickou a environmentální výchovou je poměrně složitý úkol. *„Pro účely ekopedagogické praxe ve školách a střediscích ekologické výchovy je proto možné (i vhodné) považovat pojmy „ekologická výchova“ a „environmentální výchova“ za stejnocenné.“* (Máchal, 2000, s. 14)

3.1 Ekologická výchova

Podle Horké (1996, s. 8) *„je ekologie vědní obor, který se zabývá vztahy mezi jednotlivými organismy a jejich prostředím a mezi organismy navzájem“*. Hartl, Hartlová (2009) uvádí pojem ekologie jako *„vědu studující organismy, jejich populace, vztahy populací a společenstev, vztahy organismů a jejich životního prostředí.“* Výchovou chápeme proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji. (Průcha, Waltrova, Mareš 2001) Ekologická výchova je tedy proces poznávání životního prostředí, utváření a rozvíjení hodnotících postojů a rozvíjení šetrného a odpovědného jednání. (Průcha, 2009) Úkolem ekologické výchovy je utváření odpovědného vztahu k životnímu prostředí, ekologicky šetrného životního stylu a jednání. (Horká, 1996)

„Ekologická výchova (a vzdělávání) zdůrazňuje zaměření na vztah člověka a prostředí, nikoliv jen na poznání obklopujícího člověka (= životní prostředí).“ (Daňková, 2004, s. 14)

3.2 Environmentální výchova

Slovo environmentální je odvozeno z anglického environment – okolní prostředí. *Environmentální výchova zdůrazňuje zaměření na celé (přírodní i umělé) životní prostředí (člověka), zdůrazňuje odlišnost od pouhé „výuky ekologie.“* (Daňková, 2004, s. 14)

Environmentální výchova je zaměřená na ochranu a tvorbu životního prostředí. Zahrnuje také sociální, hodnotové a etické zaměření výchovy k aktivní účasti na tvorbě zdravého životního prostředí. (Průcha, Walterová, Mareš, 2001) Jak uvádí Bureš (2002, s. 5) *„environmentální výchova by měla u dětí vytvářet základní hygienické a sociálně kulturní dovednosti a návyky ve vztahu k životnímu prostředí, probouzet citový vztah k přírodě, k výtvorům lidské práce i k lidem samotným a poskytnout základní poznatky o správném a nesprávném vztahu a chování člověka k životnímu prostředí.“*

Jančaříková (2012) definuje environmentální výchovu v nejširším slova smyslu jako veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především: zvyšovat spoluzodpovědnost lidí za současný i příští stav přírody a životního prostředí, rozvíjet tvořivost, citlivost a vstřícnost lidí k řešení problémů péče o přírodu, utvářet ekologicky příznivé hodnotové orientace, které kladou důraz na dobrovolnou střídmost a na nekonzumní kvality lidského života, hledat ekologické krize a cesty k jejich řešení. Podle Leblkové (2012) environmentální výchova vychovává k odpovědnému vztahu k přírodě a k pochopení její nenahraditelné ceny pro život všech, věnuje se nejen budování správných hodnot, postojů a kompetencí v péči o přírodu, ale také připravenosti k angažovanému jednání.

Podle Smolíkové (2004, s. 29) je *„záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v environmentální oblasti založit u dítěte elementární povědomí o světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí.“* Základním cílem environmentální výchovy v předškolním věku je *„podnítit v dětech touhu poznávat okolní svět a rozvíjet ji*

v hluboký a trvalý vztah k přírodě, který se později přemění v dovednost poznat v životním prostředí dysfunkce a (ještě později) v chuť přírodu aktivně chránit.“
Jančaříková (2012, s. 12)

Pro přesnější orientaci bude nadále v práci uváděn pojem environmentální výchova, který je použit i v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání.

3.3 Právní zakotvení environmentální výchovy

Ve stručnosti uvádím přehled aktuálního znění některých platných zákonů, nařízení a dokumentů, které se vztahují k problematice výchovy, vzdělávání a osvěty v oblasti životního prostředí. Nejedná se o úplný přehled práva životního prostředí, ale snažím se pouze upozornit na existenci a charakter právní úpravy v uvedené oblasti.

Bílá kniha - Národní program rozvoje vzdělávání v České republice

Jde o dokument přijatý na základě usnesení vlády České republiky v roce 2001, kdy vláda schválila hlavní cíle vzdělávací politiky. V kapitole 1. Obecné cíle vzdělávání a výchovy je uvedeno: *„Za jednu z životně důležitých podmínek uchování kontinuity lidské společnosti a její kultury nutno považovat výchovu k ochraně životního prostředí ve smyslu zajištění udržitelného rozvoje společnosti, kdy jde nejen o zprostředkování poznatků, ale i vytvoření citlivého vztahu k přírodě a získávání schopnosti i motivace.“*
(Bílá kniha, 2001, s. 14)

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Povinnost mateřské školy realizovat environmentální výchovu je dána Rámcovým programem pro předškolní vzdělávání, který vydalo MŠMT ČR v březnu 2001 (č. j. 14 132/01-22). Tento dokument vymezuje různé oblasti předškolního vzdělávání, mezi nimi také environmentální oblast (Dítě a svět). Podle Rámcového programu je záměrem vzdělávání v environmentální oblasti založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí

- počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy - a vytvořit základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí. (RVP PV, 2004)

Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice

Významným mezníkem bylo v říjnu 2000 přijetí základního strategického dokumentu zajišťujícího dlouhodobý rozvoj EVVO v České republice. Dokument formuluje cíle v oblasti EVVO pro různé cílové skupiny a navrhuje vhodné postupy pro hodnocení plnění těchto cílů a účinnosti EVVO jako preventivního nástroje ochrany životního prostředí.

Metodický pokyn MŠMT k ekologické výchově

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky vydalo 14. prosince 2001 pod č. j.: 32 338/2000-22 Metodický pokyn k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě ve školách a školských zařízeních. Jde o doporučení, jak ve školských zařízeních pracovat s ekologickou výchovou a jak ji zakotvit v dokumentaci školského zařízení.

Mezi instituce zajišťující plnění Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v resortu školství, mládeže a tělovýchovy patří:

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy,
- odbory školství, mládeže a tělovýchovy na krajských úřadech,
- odbory školství, mládeže a tělovýchovy na magistrátech,
- pedagogická centra,
- základní a střední školy,
- mateřské školy,
- školní družiny, školní kluby, domovy mládeže,
- střediska pro volný čas dětí a mládeže.

Zákon o životním prostředí č. 17/1992 Sb.

V § 16 je uvedeno: „*Výchova, osvěta a vzdělávání se provádějí tak, aby vedly k myšlení a jednání, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách.*“ Je patrné, že ustanovení se týká veškeré výchovy, osvěty a vzdělávání a že je tak tedy obecně stanovena povinnost provádět EVVO všem subjektům, které ovlivňují oblast výchovy a vzdělávání, tedy nepochybně i krajům, okresním úřadům a městům a obcím (např. jako vykonavatelům veřejné správy ve školství, zřizovatelům škol a školských zařízení).

Zákon České národní rady o ochraně přírody a krajiny č. 114/ 1992 Sb.

V § 79a) citovaného zákona je uvedeno, že orgán kraje v přenesené působnosti spolupracuje s ostatními správními úřady na zajišťování ekologické výchovy a vzdělávání.

Zákon o právu na informace o životním prostředí č. 123/1998 Sb.

§ 13 citovaného zákona ukládá Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy povinnost „*podporovat osvětu, výchovu a vzdělávání široké veřejnosti v oblasti ochrany životního prostředí se zvláštním zaměřením na výchovu dětí a mládeže.*“

4 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Termín předškolní vzdělávání zahrnuje výchovnou a vzdělávací péči o dítě předškolního věku v mateřské škole. Předškolní vzdělávání se tak spolupodílí na přípravě dítěte pro život a jeho úkolem je doplňovat rodinnou výchovu, rozvíjet osobnost dítěte, podporovat jeho tělesný rozvoj, zdraví, spokojenost a přibližovat mu normy a hodnoty společnosti. (RVP PV, 2004)

Je to již předškolní vzdělávání, které poskytuje dětem tak potřebné vědomosti o přírodě, životním prostředí a společnosti. Podle Máchala (2000, s. 59) je *„ekologická výchova u předškolních dětí možná (i nutná), ale musí být velmi jednoduchá opírající se o zkušenosti, které mohou malé děti pochopit.“*

4.1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV)

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku.

Obsah předškolního vzdělávání v RVP PV je vymezen tak, aby sloužil k naplňování vzdělávacích záměrů a dosahování vzdělávacích cílů.

4.2 Cíle a obsah RVP PV

Vzdělávací cíle RVP PV definuje ve dvou úrovních. V obecné úrovni, kde jsou záměry vzdělávání vyjádřeny pomocí *rámcových cílů* a výstupy v podobě *klíčových kompetencí*. V úrovni oblastní, kde jsou rámcové cíle vytyčeny v pěti vzdělávacích oblastech v podobě *dílčích cílů a dílčích výstupů*, jako základ k postupnému budování klíčových kompetencí. (RVP PV, 2004)

Rámcové cíle - vytyčují základní směr a pojetí předškolního vzdělávání. Pokud jsou cíle naplňovány, směřuje vzdělávání k utváření základů klíčových kompetencí, neboť zasahuje-li vzdělávání zároveň oblast poznatků, hodnot a postojů, získává dítě dovednosti mnohostrannější, dokonalejší a prakticky využitelnější. Pedagog by si měl

uvědomit, že svým chováním, jednáním a svými postoji dítě ovlivňuje a může záměrným působením naplňování cílů podporovat, ale také mu i bezděčně bránit (RVP PV, 2004).

Klíčové kompetence - představují soubory činnostně zaměřených a prakticky využitelných výstupů, které se propojují a doplňují, čímž se postupně stávají složitější a tím i využitelnější. Za klíčové jsou v předškolním věku považovány tyto kompetence: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence činnostní a občanské. Pedagog by měl tyto kompetence znát a měl by je umět konkretizovat do podoby výstupů z konkrétní činnosti.

Dílčí cíle – vyjadřují již konkrétní záměry vzdělávací oblasti a stanovují, na co by se měl pedagog u dětí zaměřit, co by měl sledovat a co by měl u dítěte podporovat a rozvíjet.

Dílčí výstupy (očekávané výstupy) – mají charakter způsobilostí (kompetencí) a vymezují, co by dítě na konci předškolního vzdělávání mělo zvládnout v rámci jednotlivých vzdělávacích oblastí v míře odpovídající jeho individuálním možnostem a potřebám.

Vzdělávací obsah - je uspořádán do pěti vzdělávacích oblastí: biologické, psychologické, interpersonální, sociálně kulturní a také environmentální. Oblasti jsou nazvány: Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a společnost, Dítě a svět. Tyto oblasti se vzájemně prolínají, ovlivňují a podmiňují.

Čím úplnější a dokonalejší bude propojení všech oblastí vzdělávání, a zároveň i podmínek, za kterých probíhá, tím bude vzdělávání přirozenější, účinnější a hodnotnější. (RVP PV, 2004)

4.3 Metody a formy práce předškolního vzdělávání

Předškolní vzdělávání je třeba maximálně přizpůsobovat vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám dětí. Je třeba nabízet vhodné vzdělávací prostředí, ve kterém se dítě cítí radostně, spokojeně a hlavně

bezpečně. Vzdělávání v mateřské škole využívá především „*metody prožitkového a kooperativního učení hrou a činnostmi dětí, které jsou založeny na přímých zážitcích dítěte, podporují dětskou zvědavost a potřebu objevovat, podněcují radost dítěte z učení, jeho zájem poznávat nové, získávat zkušenosti a ovládat další dovednosti.*“ (RVP PV, 2004, s. 6) V dostatečné míře by mělo být uplatňováno spontánní situační učení založené na principu nápodoby a situační učení založené na vytváření a využívání situací, které poskytují dítěti praktické ukázky životních souvislostí tak, aby se dítě učilo dovednostem a poznatkům, kdy je potřebuje a lépe tak chápalo jejich smysl. (RVP PV, 2004)

Svobodová (2010) dělí metody předškolního vzdělávání vedoucí k naplňování cílů na tři skupiny: metody vedoucí k naplňování obecných (rámcových) cílů, dílčích cílů a metody zaměřené k naplňování konkrétních záměrů.

V mateřské škole se uplatňuje propojenost jednotlivých metod, které se vzájemně doplňují a všechny směřují k dílčím cílům společně. Vhodné jsou:

- **Metody založené na prožitku** - založené na přímých zážitcích dítěte, podporují dětskou zvědavost a potřebu objevovat, podněcují radost dítěte z učení, jeho zájem poznávat nové, získávat zkušenosti a ovládat další dovednosti (RVP PV, 2004). Znaky prožitkového učení jsou: spontaneita, komunikativnost, prostor pro aktivitu a tvořivost, manipulace, experimentování, hra, konkrétní činnosti. (Havlíková, Vencálková, 2000)
- **Metody založené na vzoru** – tuto metodu může pedagog zvolit záměrně, ale také by si měl uvědomit, že i když s touto metodou záměrně nepracuje, je stále pro dítě vzorem a příkladem. (Svobodová, 2010)
- **Metody založené na hře** – hra je pro dítě činností přirozenou, ale zároveň vytváří prostor pro učení. Dítě by mělo mít dostatek času a prostoru pro volnou hru, a pokud si děti samostatně hrát neumí, je jim třeba poskytnout příklad a pomoc tak, aby se tomu naučily. Hra by měla být vždy činností svobodnou a pedagog by neměl do volných her dětí zasahovat (jen v případě nebezpečí). (Svobodová, 2010)
- **Metody založené na tvoření** – tvoření je pro dítě významné, ale jeho výsledek je méně důležitý než činnost sama. K tvoření dítě potřebuje dostatek materiálů.

- **Metody založené na komunikaci** – řeč je pro dítě nástrojem komunikace, učí se používat verbální a neverbální komunikaci, proto pedagogova komunikace by měla být pro dítě srozumitelná a měla by být vzorem správného užívání řeči. Za metody založené na komunikaci můžeme považovat např.: komunitní kruh, vyprávění příběhů, četbu pohádek, řešení problémů, prosociální hry, pantomimu aj. (Svobodová, 2010)
- **Metody založené na fantazii a magičnu** – dítě žije v magickém světě, což mu umožňuje originální pohled na řešení problémů. Svět fantazie je pro dítě zdrojem dobrodružství a prožitků. (Svobodová, 2010)
- **Metody založené na manipulaci a experimentu** – k rozvoji myšlení dítě potřebuje manipulovat s předměty a materiály, experimentovat a zkoumat. Pro experimentování potřebují děti dostatek příležitostí a je k tomu nutná aktivní činnost dětí. (Svobodová, 2010)
- **Metody založené na myšlenkových operacích** – dítě zajímají příčiny a souvislosti veškerého dění kolem něho, dítě hledá souvislosti a učí se řešit denní problémy. (Svobodová, 2010)

Nejde jen o to zvolit správnou metodu, ale také správný přístup k dítěti. Dítě se učí lépe, pokud ho podporujeme v jeho vlastním zkoumání a objevování a pokud s ním jednáme jako s osobností, která má svůj názor, zkušenost a nadání.

4.4 Projekt

Vzdělávací projekt má velmi mnoho společného s integrovaným blokem, může být ve vzdělávací práci vhodně uplatňován, ať už jako samostatná součást základní nabídky TVP, tak jako jeho drobnější či zpestřující doplněk. (www.rvp.cz)

Projekt může mít *"formu integrovaného tématu, praktického problému ze životní reality nebo praktické činnosti vedoucí k vytvoření nějakého výrobku, výtvarného či slovesného produktu"*. V předškolním vzdělávání to tedy může být např. integrovaný blok, ekologicky zaměřený projekt, plán školy v přírodě, dramatizace pohádky apod. (Průcha, Walterová, Mareš 2001)

Projekt chápeme především jako plán pedagogické práce s dětmi, který je zdrojem motivace a inspirace dětí i učitelky, umožňuje tvořivou a cílevědomou vzdělávací práci s dětmi. Pro projekt je důležitá časová posloupnost, učitelka se ho přidržuje, ale svůj postup přizpůsobuje aktuálním okolnostem a opírá se o zpětné vyhodnocování. (www.rvp.cz)

Vzdělávací projekt, resp. integrovaný blok v předškolním vzdělávání, by měl obsahovat:

- *charakteristiku integrovaného bloku včetně vzdělávacích cílů* (charakteristiku zvoleného tématu i předpokládaný přínos projektu k rozvoji osobnosti dětí - co dětem přinese, proč jej dětem nabízíme, jaký je jeho vzdělávací smysl, popř. jaký je výsledný produkt).
- *charakteristiku dětské skupiny* (pro jaké děti jej připravujeme).
- *přehled učiva* (přehled tematických okruhů, resp. tematických částí).
- *rozvedení tematických částí do činností a výstupů* (jaké činnosti dětem nabídneme, čemu se děti učí, popř. metodické poznámky).
- *evaluační činnosti* (co, kdy a jak sledovat, čeho si všímat, co vyhodnocovat)
- *případné doplňující aktivity*. (www.rvp.cz)

„Celý proces projektu směřuje k vytvoření konkrétního výstupu, produktu, který vzniká ve spolupráci všech a děti se na něm podílejí jednak svými individuálními výtvary, jednak mu společně dávají konečnou konkrétní podobu.“ (Koťátková, 2008, s. 143)

5 ENVIRONMENTLNÍ VÝCHOVA V RVP PV

Cílem environmentální výchovy „je založit u dětí elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí, a tak vytvořit základy pro odpovědný postoj dítěte k životnímu prostředí.“ (RVP PV 2004, s. 26)

Environmentální aktivity mohou být realizovány ve všech oblastech RVP PV, je to téma průřezové. Nejvíce pozornosti je EVVO věnováno v páté oblasti „Dítě a svět“. RVP PV stanovuje dílčí vzdělávací cíle (co pedagog u dítěte podporuje), vzdělávací nabídku (činnosti, které pedagog dítěti nabízí), očekávané výstupy a upozorňuje na rizika, která ohrožují úspěch vzdělávacích záměrů pedagoga. Jednotlivé vzdělávací oblasti by se měly prolínat.

Specifickými vzdělávacími cíli oblasti Dítě a svět jsou následující dílčí vzdělávací cíle:

- *seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu*
- *vytváření elementárního povědomí o širším přírodním, kulturním a technickém prostředí, o jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách*
- *pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit*
- *poznávání jiných kultur*
- *osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých - činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy*
- *rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách*
- *rozvoj schopnosti přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám*
- *vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí.“ (RVP PV 2004 s. 26)*

Každá mateřská škola má široké možnosti, jak vzdělávací oblast „Dítě a svět“ pojmut. Aby environmentální výchova byla skutečně efektivní, je třeba zpracovat

kvalitní vzdělávací nabídku s promyšlenými cíli a vhodnými metodami, vedoucími ke změně postojů a chování dětí.

PRAKTICKÁ ČÁST

1 CÍL PRÁCE

Cílem práce bylo připravit celoroční projekt zaměřený na utváření kladného vztahu dětí k přírodě. Ukázat a představit dětem přímo lesní prostředí, umožnit jim les poznávat všemi smysly, objevit a vzbudit zájem o přírodu. Nabídnout dětem pestrou nabídku činností, které mohou postupně u dětí vytvářet blízký citový vztah k přírodě jako celku.

2 PŘEDPOKLADY

Předpokládám, že:

- 1) cíleně prováděná enviromentální výchova napomáhá k utváření kladných vztahů dětí k přírodě
- 2) vytvořený projekt je realizovatelný, děti zaujme, zanechá v nich povědomí o živé a neživé přírodě

3 METODIKA

3.1 Výzkumná studie

„Pedagogické pozorování je nejstarší a nejrozšířenější metodou získávání dat o pedagogické realitě.“ (Chráska 2007, s. 151) Pozorování znamená sledování činnosti lidí, záznam této činnosti, její analýzu a vyhodnocení. Pozorovatel už před začátkem ví přesně, co a jak bude pozorovat. (Gavora, 2000)

Chráska (2007) rozlišuje z hlediska účasti pozorovatele pozorování na přímé zjevné a přímé skryté, z hlediska délky trvání pozorování rozlišuje pozorování na krátkodobé a dlouhodobé.

V mé práci jsem se zaměřila na dlouhodobé přímé pozorování dětí v různých podnětných situacích. Byla jsem přímý pozorovatel, který všechny činnosti vykonává spolu s dětmi. Děti jsem pozorovala během celého dne při jejich činnostech jak v mateřské škole, tak při pobytu venku. Pozorovala jsem nejen jejich reakce, nápady a vnímala jejich připomínky, ale také jsem se zaměřila na pozorování vývoje sociálních vztahů ve třídě, které se po celou dobu projektu vytvářely. Přímé pozorování jsem zaznamenávala a své postřehy z pozorování jsem následně vyhodnotila po ukončení každého tematického celku. Získané informace se mi staly námětem pro další plánování, které jsem přizpůsobovala zájmům a individuálním možnostem dětí. Souhrnné výsledky jednotlivých tematických bloků projektu se staly podkladem pro závěrečné vyhodnocení výzkumu. Jako techniku dokumentace jsem zvolila fotoaparát a videokameru.

3.2 Charakteristika zkoumaného souboru

Zkoumaným souborem byly děti jednotřídní mateřské školy Ločenice. Ve třídě bylo zapsáno 25 dětí ve věku od 3 do 6 let, v zastoupení 13 chlapců a 12 dívek. Do školního roku 2012/13 nastoupilo více než polovina nových dětí, proto byl nutný delší čas na jejich adaptaci.

Mateřská škola je umístěna v klidné části malé obce. V její blízkosti se nacházejí lesy, pole, louky. Děti z této mateřské školy mají velkou výhodu, neboť mohou využívat krásné přírody.

Okolí mateřské školy, zahrada a krásná příroda daly podnět k tomu, aby byl navržený projekt realizován během jednoho školního roku. Nejbližší les je od školky vzdálen asi 500 metrů. Bohužel není možné tam s dětmi během krátkého časového úseku (cca půl hodiny) dojít, neboť cesty do lesa vedou přes soukromé pozemky, na které je vstup zakázán. Jediná veřejná cesta vede pouze přes velmi frekventovanou silnici a vzdálenost do nejbližšího lesa je asi čtyři kilometry. Proto, aby mohl být projekt realizován, bylo dohodnuto s ředitelkou školy, že děti budou do lesa dopravovány autobusem. Náklady na dopravu byly hrazeny z finančních prostředků mateřské školy a dále za dobrovolné finanční spoluúčasti rodičů, kteří měli také možnost se těchto výprav zúčastnit.

Pro zachování anonymity účastníků výzkumu jsem zvolila pseudonymy, jména dětí jsou náhodně zvolená.

3.3 Projekt a jeho průběh

Data jsem shromažďovala v období září 2012 – června 2013. Projekt je jednoznačně dlouhodobý, je rozložen do celého školního roku, protože právě jedním z cílů bylo přiblížit dětem přirozený každoroční cyklus přírody od jejího uložení se k zimnímu spánku až po její probuzení. V průběhu školního roku měly děti možnost při výpravách do přírody pozorovat, jak se přírodní prostředí mění.

Do každého tematického bloku jsem se snažila zapojit co nejvíce činností, které mohou postupně rozvíjet kladný vztah dětí k přírodě. V projektu byly uvedeny jednoduché, pro děti předškolního věku vhodné aktivity podporující vztah k přírodě a životnímu prostředí. Aktivity byly přizpůsobeny individuálním možnostem a věku dětí. Vycházela jsem z předpokladu, že nejmladším dětem budou při činnostech pomáhat starší děti.

Roční projekt „Inspirace lesem pro utváření vztahů předškolních dětí k přírodě“, jsem rozdělila podle ročních období do čtyř bloků: Kouzelný podzim, Když vládne zima, Zaťukalo jaro a Vůně letního lesa.

3.3.1 Kouzelný podzim

Integrovaný blok Kouzelný podzim trval od září 2012 do listopadu 2012 a byl zaměřený na seznamování dětí s lesním prostředím, s novými situacemi, navazování nových kontaktů, vytváření povědomí o živé i neživé přírodě.

3.3.1.1 Podtéma: V lese na jehličí

Charakteristika celku – seznamování s lesním prostředím, s přírodninami, se správným chováním v lese, naučit dívat se kolem sebe, obdivovat a vážit si přírody.

Dílčí cíle:

- navazování kontaktů
- seznamování s pravidly správného chování ve vztahu k druhému
- seznamování s lesním prostředím a vytváření pozitivního vztahu k němu
- seznamování s jednotlivými druhy stromů
- pochopení významu slov „musíme si pomáhat“
- rozvoj a užívání všech smyslů
- rozvoj pohybových schopností

Navrhované činnosti:

- komunitní kruh - je nám spolu dobře, chováme se správně v lese, stromy kolem nás
- výprava do lesa – seznámení s lesem, sběr přírodního materiálu, pohybové hry
- hry s přírodní tematikou - Strom mýma očima, Poslouchej ozvěnu, Na semínka, Nic nevidím, potřebuji pomoci
- denní rozcvička s říkankou - Stojí, stojí stromečky, Co je les?

- pracovní činnosti - výroba lesa, klobouk z přírodnin
- poslech zvuků přírody

Očekávané výstupy:

Dítě:

- bez zábran komunikuje s dětmi i dospělými, přijímá pravidla soužití.
- ví, jak se správně chovat v lese.
- pozná některé druhy stromů.
- raduje se z pohybu, pohyby těla koordinuje (ve známém prostředí se pohybuje bezpečně).
- pomalu si začíná vytvářet kladný vztah k přírodě.

Popis průběhu činností

Komunitní kruh

- **Je nám spolu dobře**

Do kolektivu přichází polovina nových dětí. Zaměřujeme se na jejich adaptaci. Učíme se udělat kruh, abychom mohli vést diskuze. Společně si definujeme pravidla soužití ve třídě. Učíme se jména kamarádů, pozdravit, poprosit a poděkovat, nechat domluvit druhého. Děti si půjčují hračku, kterou si přinesly z domova (kdo si chce půjčit hračku od kamaráda, musí poprosit o svolení a poděkovat).

- **Stromy kolem nás**

Vyprávíme si o lese a o životě v něm. Poznáváme stavbu stromů (koruna, kmen, kořeny). Pro lepší zapamatování děti doplňují analogie, které je napadnou: Jako my máme nohy, stromy mají kořeny, jako my máme tělo – kmen, ruce – větve, prsty – malé větvičky, kůži – kůru, my pláčeme – stromům teče smůla. Podle obrázků se seznamujeme s různými druhy stromů, určujeme jejich hlavní rozdíly. Povídáme si o významu stromů. Stromy vyrábějí kyslík. Pro přirovnání,

jak strom uvolňuje kyslík do ovzduší, použijeme bubliny z bublifuku. Učitelka představuje strom a vyfukuje mezi děti bubliny, děti je radostně chytají, následuje dechové cvičení.

- **Chováme se správně v lese**

Otázka podněcující aktivitu dětí „*Proč se v lese chováme tiše?*“ (bydlí tu zvířátka atd.). Děti hrají improvizované scénky, ve kterých mají možnost si vyzkoušet, jak se správně chovat v lese. Děti třídí na koberci obrázky, na kterých je špatné chování lidí v lese a obrázky, na kterých je správné chování lidí v lese.

Hry

- **Na semínka**

Na určený signál si děti sedají na bobek a pomalu rostou, až vyrostou ve velké stromy a tedy nový les (děti se vytáhnou do vzpažení). Do stromů fouká vítr (úklony ve vzpažení). Vítr rozfouká nová semínka ze šišek stromů a z těch pak rostou další nové stromečky v lese.

- **Nic nevidím, potřebuji pomoci**

Učitelka vypráví dětem příběh o nevidomém chlapci. Poté děti hrají hru „*Nic nevidím, potřebuji pomoci*“ (obr. 1). Úkolem ztraceného dítěte (které nevidí) je najít cestu z lesa, projít potmě les. Přitom reaguje na strašidelné noční zvuky, které signalizují nebezpečí - varovné zvuky vydává jakákoliv překážka (dítě), k níž se dítě přiblíží. Touto hrou si děti podporují své sebevědomí, uvědomují si význam zraku (i potřebu chránit zrak). Následuje reflexe na téma: *Jak jste se cítily? Je snadné najít někoho, když nevíme, kde je a kam šel? Jaké to je mít, o někoho strach? Co byste dělaly, kdybyste se ztratily?*

- **Výprava do lesa**

Vypravíme se do lesa, který prozkoumáváme. Děti jmenují, co všechno vidí, slyší a cítí. Společně se zamyslíme, proč se nám vlastně v lese líbí, proč se v něm cítíme dobře. Pozorování stromů se dětem líbí. Objímáme strom, abychom zjistili, zda nám dodá sílu. Hladíme různé stromy, osaháváme kůry stromů a hmatem vnímáme jejich rozdíly. Každá struktura kůry je jiná a dětem je kontakt příjemný.

Hry v lese:

- **Strom očima dětí**

Děti se rozdělí na dvě skupiny a každá skupina si najde svůj strom, který prozkoumá. Svě postřehy si pak obě skupiny navzájem porovnávají a je jich opravdu mnoho. Pro stromy hledají vystihující pojmenování a tak tu máme najednou „kouzelníka kašтана, stařečka duba, babičku lípu nebo pícháčka smrčka.“

- **Tajemství ozvěny**

Jedno dítě zaťuká na konec poraženého kmene stromu a další děti na druhé straně kmene počítají, kolikrát slyší zaťukání. Tato hra se dětem moc líbí, opakujeme ji několikrát za sebou.

- **Krása letokruhů**

Na jednom z pařezů stromu učitelka ukazuje dětem zajímavé pravidelné kruhy - letokruhy, které znázorňují stáří stromu. Děti se snaží s pomocí učitelky letokruhy počítat a odhadnout, jak je strom starý. Stáří stromu pak přirovnávají k věku svých rodinných příslušníků.

- **Srdce stromu**

Na pařezu poraženého stromu hledáme srdce stromu (nejstarší dřevo ve středu stromu), které přirovnáváme k lidskému srdci a posloucháme tlukot našeho srdce.

- **Dary lesa**

Během výpravy sbíráme různé přírodniny do košíčku. Přírodniny pojmenováváme, domlouváme se, jak přírodniny využijeme a kam je ve školce umístíme.

- **Relaxace**

Na závěr výpravy kdo chce, lehne si do mechu a může pozorovat sluníčko, jehož paprsky pronikající mezi stromy nám poskytují nevšední podívanou. Zavřeme oči a posloucháme zvuky lesa. Děti si představují, co jim různé zvuky našeptávají. Odpovědi jsou různé dle jejich fantazie a představivosti.

Výtvarné činnosti

Děti kreslí zážitky z výpravy do lesa na základě vlastních zkušeností a prožitků. Tvoříme les, (obr. 2, 3), který se stane součástí naší třídy a po celou dobu projektu bude doplňován podklady z dalších vycházek a výletů. Z nasbíraných přírodnin připravujeme výstavu pro rodiče. Zdobíme přírodninami starý klobouk (obr. 4) a každý si vybírá na něj tu, která se mu nejvíce líbí.

Reflexe:

Děti:

- se seznámily s pravidly chování ve třídě.
  - děti umí utvořit komunitní kruh, znají jeho pravidla.
  - ne všechny děti umí poděkovat, nechat domluvit.
  - ne všechny děti respektují pravidla ve třídě.
  - u menších dětí přetrvávají citové problémy spojené s odloučením od rodičů.
- si utřídily znalosti o tom, jak se správně chovat v lese.
  - nekřičet, nelámat větvičky, nekopat do stromů
- vztah dětí k přírodě:
  - děti se seznámily s lesním prostředím.
  - pro třetinu dětí bylo lesní prostředí zcela neznámé.
  - děti nevěděly, jak si hrát v lese bez hraček, počáteční nudu vystřídalo takové nadšení, že se nechtěly vrátit zpět do mateřské školy.
  - Janička a Mája se v lese bály, že se ztratí, nevzdalovaly se od paní učitelky.
  - malé děti mají problém s pohybem v lesním prostředí.
  - děti jsou v lese i přes napomínání moc hlučné.
  - nadchlo je pozorování stromů.
  - nejvíce se jim líbila hra „Poslouchej ozvěnu.“
  - starší děti znají názvy výrazných stromů, mladší děti popíší rozdíl mezi listím a jehličím.
  - děti vyžadovaly opětovnou výpravu do lesa.

Na co se zaměříme příště:

- prohlubovat přátelství mezi dětmi, stmelovat kolektiv
- získat důvěru v paní učitelku, nepodařilo se to u všech dětí
- opakování názvů stromů
- zdokonalovat pohyb v lesním terénu

3.3.1.2 Podtéma: Barvy podzimu

Charakteristika celku: budeme si s dětmi užívat krásy podzimu, všímat si proměn počasí, vychutnávat si pobyt venku a přitom nezapomínat, že je nám spolu dobře.

Dílčí cíle:

- rozvoj práce s přírodninami
- rozvoj citu pro vnímání krásy podzimních barev
- prohlubování prosociálních vztahů - sounáležitost
- osvojovat si dovednosti k péči o okolí, zacházení s nářadím

Navrhované činnosti:

- komunitní kruh - typické znaky podzimu, počasí
- vnímání barev v přírodě
- pohybová pantomima
- sběr lesních plodů
- podzimní hádanky
- grafomotorický list s tématem listu a draka
- báseň Drak
- pohybové hry - Na hodné a zlé draky, Lístečku, najdu tě?, Čáp ztratil čepičku
- barvení listů prstovými barvami

- výroba Podzimníčka a hry Domino z přírodnin
- společné odpoledne s rodiči – pouštění draků, úklid zahrady - hrabání listí
sluchový test

Očekávané výstupy:

Dítě:

- pečuje o své okolí, umí zacházet s nářadím.
- poznává listy některých stromů.
- nebojí se sdělit svůj názor, umí se domluvit s kamarádem.
- rozpozná základní barvy.
- vnímá změny podzimní přírody.

Popis průběhu činností

Komunitní kruh

Povídáme si o barevných změnách v přírodě, o podzimním počasí. Děti vědí, že fouká vítr, padá listí, musíme se tepleji oblékat. Sledujeme mraky na obloze. Pohybovou pantomimou napodobujeme všechno, co podzim umí – foukat, pršet, tvořit mlhu, mračit se, šustit listím. Učíme se báseň Drak.

Hry

- **Hrátky s listím**

Na zahradě dá učitelka dětem víceméně volnost, aby si v barevném listí hrály. Děti sbírají listy na hromádku a poté je nabírají plnými hrstmi, vyhazují nad hlavu a pozorují, jak pomalu padají k zemi. Povídáme si o lesních tvorech, kteří žijí pod listím. Každé dítě má s sebou lupu a pozoruje pod listím plno drobných živočichů. Učitelka vypráví dětem o tom, že ježci si vystylají svá doupata listím. Děti nosí na jedno místo v zahradě velikou hromadu listí, tvoří pro ježky

doupata na blížící se zimu. Chodí se pravidelně dívat na hromadu listů, zda pod ní nejsou ježci.

- **Lístěčku, najdu tě?**

Děti drží v rukách listy, které si náhodně vytahují z košíčku. Učitelka vyzývá děti, zda by si mohly najít kamaráda se stejným lístěčkem a stoupnout si k němu. Děti tak tvoří skupinky, které mají v rukách stejné listy, a tím tvoří les.

- **Čáp ztratil čepičku**

Čáp (dítě) obchází v kruhu kolem dětí a říká: "Čáp ztratil čepičku, měla barvu, barvičku" a úkolem dětí je najít zvolenou barvu a utéct před čápem.

- **Slyšíme dobře?**

Rozvíjíme pozornost. Děti sedí v kruhu, tak aby neviděly učitelku, ale jen ji slyšely. Učitelka šustí, ťuká kameny o sebe, otevírá skříň, stříhá nůžkami, přelévá vodu z hrnečku do hrnečku apod. Děti se soustředí, poznávají většinu zvuků a rozlišují je na ty, které jsou přírodní a které ne.

- **Na hodné a zlé draky**

S vlastnoručně vyrobenými draky děti hrají námětovou hru.

Výtvarné činnosti

- **Barevné listy**

Ve třídě lisujeme nasbírané listy, zdobíme jimi třídu. Třídíme je podle barev, velikosti a tvaru. Pod mikroskopem pozorujeme vysychání listů, lupou zase jejich detaily. Učíme se poznávat listy některých stromů.

- **Draci a dráčata**

Četba několika pohádek o dracích. Děti hrají pohádky o princeznách a dracích. Do připravených pracovních listů dokreslují obličej draků (veselý, smutný, zamračený atd). Vymýšlejí text, proč má právě jeho drak úsměv, nebo proč je zamračený atd. Výroba draků z papíru, k výrobě dráčích ocasů používáme nasbírané listy. Každý ukáže svého vyrobeného draka a vymyslí mu jméno.

- **Lepení skřítků Podzimníčků na čtvrtku. Z přírodnin podle své fantazie děti tvoří skřítky Podzimníčky (obr. 5).**

- **Výroba hry Domino nalepováním různých druhů listů.**

- Na papír děti sestavují kompozice z různých přírodnin.(obr. 6, 7, 8)

Celé téma zakončíme akcí na školní zahradě, kde za pomoci rodičů a dětí hrabeme listí a připravujeme zahradu na zimu, společně pouštíme draky.

Zhodnocení:

Děti:

- si užívaly pobytu v podzimní přírodě:
  - s velkou chutí hrály s napadaným listím, stavěly různé příbytky pro zvířátka, bavilo je lupou zkoumat listí. Jen Klárka a Zuzanka si nechtěly hrát, protože by se umazaly
  - na zahradě hrabaly listí, práce je bavila, jen se hádaly o dětské hrábě, nechtěly si je půjčovat.
  - dětem se líbilo společné pouštění draků a projevila se u nich soupeřivost. Malý Honzík plakal, když se mu drak rozbil. Paní učitelka mu půjčila svého a ve školce mu děti společně pomohly vyrobit nového draka, aby nebyl smutný (děti si začínají pomáhat).
- pracovaly s přírodním materiálem:
  - zjistily, že z přírodnin se dají vytvořit krásná díla a byly na své výtvary pyšné.
  - jeden chlapec se nechce zapojovat do výtvarných činností, nenutíme ho, dáme mu prostor pro pozorování.
  - malé děti mají problém s jemnou motorikou - práce s nůžkami, lepidlem, úchop tužky.
- se učily poznávat základní barvy – u pěti dětí přetrvává neznalost základních barev.

Na co se zaměříme příště:

- nadále stmelovat kolektiv

- rozvíjet u dětí jemnou motoriku
- opakování základních barev
- více podněcovat dětskou zvědavost, hru a prožitek

3.3.1.3 Podtéma: Plody podzimu

Charakteristika tematického bloku: budeme se radovat z plodů, vážit si přírody a ochraňovat ji, rozvíjet práci s přírodninami, zvládat jednoduché pracovní úkony.

Dílčí cíle:

- poznávání některých druhů ovoce a zeleniny, plodů na stromech a keřích
- rozvoj jemné motoriky
- rozvoj a užívání všech smyslů
- posilování kladného vztahu k přírodě a potřeby přírodu chránit
- pochopení důležitosti lidské práce
- rozvoj fantazie

Navrhované činnosti:

- komunitní kruh – dary přírody – lesní plody, ovoce a zelenina
- sběr kaštanů a žaludů, výroba zvířátek
- počítání kaštanů - méně, více, opakování barev
- pozorování v přírodě
- četba pohádky - Jak pekli kaštany, O muchomůrce, která neměla puntíky
- grafomotorický list s tématem houby, s tématem brambor (uvolňování zápěstí)
- básnička - Kaštan, Malíř
- písnička Pod naším okýnkem, Koulelo se, koulelo, Večerníček
- pohybová hra Zavařenina, Na krtka, Na ježky
- poznávací činnosti – hmatový košík
- ochutnávka borůvkové a malinové zavařeniny, ovoce a zeleniny
- sběr brambor, pečení na ohni

- sběr šípků, vaření šípkového čaje

Očekávané výstupy:

Dítě:

- zná některé lesní plody, houby (jedlé x jedovaté), ovoce a zeleninu.
- spolupracuje ve dvojici.
- soustředí pozornost na četbu příběhu.
- umí rozlišit pojem malý x velký, méně x více.
- umí číselnou řadu do pěti.

Popis průběhu činností

Komunitní kruh

- **Dary přírody**

Povídáme si o tom, co roste na poli, na zahradě, v lese. Ukazujeme si různá semínka, ze kterých vyrůstají stromy, ovoce a zelenina (názorně rozkrojíme jablko, rozebereme smrkovou šišku - porovnááme tvar a velikost semínek). Pomocí encyklopedie poznáváme plody, přiřazujeme k nim správné stromy a keře.

Četba pohádky O muchomůrce, která neměla puntíky s následnou dramatizací. Pomocí obrázků třídíme houby na jedovaté a nejedovaté, pak podle barev, počtu a velikosti, přivoníme si k sušeným houbám. Ochutnáváme borůvkovou a malinovou zavařeninu.

- **Kaštanový den**

Na úvod četba pohádky z knihy Pohádky z pařezové chaloupky - Jak pekli kaštany. V kruhu posíláme kaštanek mezi sebou. Pokud někdo nechce předávat kaštanek, není do činnosti nucen. Kaštanek popisujeme: jakou má barvu, zda je tvrdý nebo měkký, studený nebo teplý, jestli voní - kde kaštany rostou, pro koho je sbíráme, co z nich můžeme vytvořit. Děti si s kaštaníky hrají, třídí je do

kelímků, porovnávají (pojmy méně, více), učí se chápat číselnou řadu do 5 (starší děti do 10). Učíme se básničku Kaštan.

Hry

- **Hmatový košík**

Cvičení paměti a pozornosti - děti postupně vkládají do košíku dle vlastního výběru ovoce, zeleninu, lesní plody, pak přikryjí košík šátkem a hmatem zjišťují, co je v košíčku.

- **Na krtka**

Učitelka připraví pro děti „krtky“ dráhu - chodbičky z provázků ve výši pasu dětí. Krtkům zaváže oči šátkem. Krtci se jednou rukou drží provázku, který je vede na konec chodby. Tam čeká na krtka potrava, ale protože ji nevidí, musí ji poznat hmatem nebo čichem, popřípadě ochutnat (jablko, okurku, mrkev...). Některé děti s radostí ochutnávají ovoce a zeleninu z košíku, některé odmítají.

- **Náš táta šel na houby**

Děti se volně procházejí ve třídě v rytmu říkadla Josefa Lady: „Náš táta šel na houby, on tam v lese zabloudí. Nezabloudí, neboj se, on nám houby přinese.“ Jedno z dětí představuje tátu a nese košík. Na konci říkanky se děti zastaví a dítě táta předá košíček jinému tátovi (kamarádovi). Táta poděkuje a pokračujeme opět dál v doprovodu říkadla. Dětem se hra líbí, opakují ji tak dlouho, až se všechny i prostřídají.

Pracovní a výtvarné činnosti

Děti tvoří kaštánková zvířátka. V přírodě sbírají kaštany a žaludy, které na Vánoce odnesou zvířátkům do lesa jako potravu na zimu. Vyplňují grafomotorický list s tématem houby a s tématem brambor (uvolňování zápěstí). Vystřihují a lepí ježka na papír (obr. 9). Malujeme zavařeninu (obr. 10).

V přírodě

S dětmi se jdeme podívat, jak se vyorávají a sbírají brambory. Brambory vlastnoručně sbíráme, kdo nechce, nemusí. Brambory pečeme na zahradě na ohni, ale pečené je ochutnává jen několik dětí. Ostatním vadí, že jsou brambory špinavé.

Reflexe:

V tomto celku jsme se radovali z krásy podzimní přírody a jejich darů, zvládali jsme jednoduché pracovní úkony.

Děti:

- si užívaly pobyt v přírodě:
  - s radostí sbíraly v přírodě různé plody, předháněly se, kdo najde nejzajímavější a největší množství plodů. Musela jsem děti upozornit, že tak velké množství plodů nemáme v mateřské škole kde uskladnit, ale jejich odpověď byla, že zvířátka potřebují hodně potravy, takže určitě nějaké místo najdeme.
  - chlapci s nadšením pozorovali práci traktorů na poli.
  - děti sbíraly na poli brambory, hrály si s nimi, samy vymýšlely pro brambory různá přirovnání, předháněly se, kdo najde zajímavější brambory.
  - některým dětem dělал pohyb v oraništi problém.
  - překvapující byla otázka dětí, zda zvířátka jedí také brambory, že by brambory nasbíraly i pro ně. U dětí byl vidět posun v přístupu ke zvířatům, začaly soucítit se zvířaty, aby se měla dobře a nestrádala.
  - překvapilo je, že brambory se dají péct na ohni, ale pečené brambory ochutnaly jen některé děti. Přetrvává u nich nedůvěra v něco nového, nepoznaného.
- se seznámily s plody podzimu.
  - některé děti nechtěly ochutnat nabízené plody, velký vliv na to mají zřejmě osvojené návyky z domova
  - dětem dělá problém určit, co je ovoce a co zelenina
- pobavila je práce s přírodním materiálem

Na co se zaměříme příště:

- zdokonalování pohybu v nerovném terénu.
- rozvíjení spolupráce s rodiči, plánování společných akcí.

3.3.2 Když vládne zima

Tematický celek „Když vládne zima“ trval od listopadu 2012 do února 2013. Snažila jsem se prožít s dětmi adventní čas v klidu a radosti, dětem jsem nabízela činnosti, při kterých se můžeme cítit dobře, protože jsme pohromadě. V tomto čase nezapomínáme na zvířátka v lese.

3.3.2.1 Podtéma: V lese na jehličí

Charakteristika celku: Seznamování s životem lesních zvířat a uvědomování si potřeby pomoci zvířatům a ptáčkům v zimním období, rozvíjení pocitu sounáležitosti s živou přírodou.

Dílčí cíle:

- vytváření kladného vztahu k přírodě a ke zvířatům
- posilování přirozených poznávacích citů
- rozvíjení orientace v prostoru
- získávání povědomí o životě volně žijících zvířat, o důležitosti přikrmování lesní zvěře
- poznávání stop lesní zvěře
- rozlišování začáteční slabiky a hlásky ve slovech

Navrhované činnosti:

- komunitní kruh - poznávání zvířat podle obrázku a zvuku
- cvičení se zvířátky spojené s artikulací

- dramatizace pohádky Zvířátka v zimě
- pracovní list – hledání cesty k doupatkům, nakresli, jak zajíc skáče, stopy zvířat
- písničky - Veverka, Běží liška k Táboru, O vrabci, Bude zima, bude mráz, Zajíčku v lesíčku
- básnička - Naříkal vrabec, Ježek
- přikrmování zvěře, výroba krmítka
- vyhledávání stop a určování přítomnosti zvířat, práce s encyklopedií
- lekce ekologické výchovy- příběh O smutném tchoři, beseda s myslivcem
- hrajeme si na zvířata – pohyby, zvuky
- výprava do lesa - pozorujeme zvířata v přírodě, hledáme jejich příbytky
- pohybové hry – Na veverku, Všechno lítá, co peří má,
- četba - O chytré lišce, Krtek a kamarádi

Očekávané výstupy:

Dítě:

- umí poznat několik lesních zvířat, jejich stopy, napodobí jejich pohyb a zvuk.
- pozná hlásku na začátku slova.
- ví, proč a čím se v zimě přikrmují různá zvířata.
- soucítí se zvířátky.
- s radostí zpívá a doprovází rytmickou hrou.
- umí být vnímavé k zimní přírodě a jejím obyvatelům.
- umí vyrobit potravu pro ptáčky.

Popis a průběh činností:

Komunitní kruh

- **Zvířátka se představují**

Učitelka motivuje děti pohádkou Krtek a kamarádi (proč pomáháme jeden druhému). Povídáme si o zvířatech v lese, která přezimují v našem lese,

o ptáčcích, kteří na zimu neodlétají do zimních krajin. Podle obrázků rozdělujeme zvířata na zimní spáče a na přezimující, k zvířatům přiřazujeme jejich správnou potravu. Povídáme si o zvířatech, která žijí v zajetí, např. v zoologické zahradě (jak se asi zvířata cítí, co je pro ně lepší – žít ve volné přírodě nebo v zajetí). Děti poslouchají hlasy lesních zvířat a zpěv ptáků na zvukovém záznamu. Při logopedické chvílce děti napodobují zvuky zvířat (např. soví houkání). Na koberci jsou rozloženy kartičky s různými zvířaty obrázkem dolů. Děti zvedají jednotlivé kartičky, určí název zvířete a snaží se určit první písmeno na počátku slova. Děti se seznámí s novou písničkou Veverka, kterou se společně naučí, postupně ji doplňují Orfovými nástroji a tleskáním.

- **Chytrá liška**

Četba pohádky O chytré lišce. Vlastnosti lišky přirovnáváme k lidským vlastnostem (chytrá, mazaná, lenivá, hbitá). Připomeneme si potřebu neustále se vzdělávat (vzor lišky z pohádky) a poznávat nové věci. Zpíváme písničku „Běž liška.“

- **Stopy zvířat**

Učitelka dětem ukazuje stopy lesních zvířat na kartičkách, které kolují v kruhu. Děti přiřazují stopy k zvířeti, ke kterému patří. Pomocí pracovních listů se seznamují se stopami jednotlivých lesních zvířátek.

- **O smutném tchoři**

V únoru naši školku přichází navštívit paní lektorka z Českého nadačního fondu pro vydru. Dětem vypráví příběh O smutném tchoři, který přímo nabízí téma o škodlivosti pomluvy. Ti, kteří nemají strach, si tchoře pohladí.

Hry

- **Zvířátka zachrání dědečka v lese**

Děti hrají pohádku, ve které se alespoň na chvíli promění ve zvířátka, vžijí se do jejich rolí pomocí masek, pohybů a zvuků. Pro dramaturgii této pohádky si děti samy vyrábějí rekvizity (obr. 11).

- **Všechno lítá, co peří má**

Děti stojí nebo sedí a poslouchají učitelku, která říká: "Všechno lítá, co peří má, např. sova lítá." Pokud řekne ptáka, nebo jiného živočicha, který umí létat, děti reagují vzpažením rukou, jinak nechávají ruce podél těla.

Výprava do lesa

Pozorujeme zasněženou přírodu, která vypadá kouzelně, vánočně. Učitelka upozorní děti na stopy, které tam zanechala zvířátka. Hrajeme si na detektivy a zkoumáme, jakému zvířátku stopy patří. Objevujeme stopy bažanta, zajíce, srnky a podél lesní cesty i stopy psa (obr. 12,13). Napodobujeme pohyby zvířátek a hledáme jejich příbytky. Objevíme několik krtin, na kraji lesa díru, kde by mohla bydlet myška, velké mraveniště, liščí noru, ptačí hnízdo.

Do krmelce vysypeme připravené dobroty - mrkev, jablíčka, chleba a kaštiny (obr. 14). Cestou lesem hledáme vhodná místa pro zavěšení námi vyrobených lojových šišek, které ptáčkům v zimě jistě dobře poslouží. S dobrým pocitem z obdarování odcházíme do školky.

Výtvarné a pracovní činnosti

Společně vyrábíme dřevěné krmítko pro ptáky, které pak zavěsíme na strom na školní zahradě, a pravidelně do něj ptáčkům sypeme zrní. Tvoříme krmítko z přírodnin, nalepujeme na něj vystřižené papírové ptáčky, nasypeme do krmítka zrní na část natřenou lepidlem (obr. 15). Připravujeme potravu pro ptáčky na zimu - ve směsi tuku a semínek obalujeme šišky (obr. 16).

Reflexe:

Cílem tohoto celku bylo seznamování dětí s životem lesních zvířat a uvědomování si potřeby pomoci zvířatům a ptáčkům v zimním období, rozvíjení pocitu sounáležitosti s živou přírodou.

Děti:

- vztah dětí k přírodě:
  - téma o zvířatech bylo pro děti velmi atraktivní, děti mají rády zvířata.
  - seznámily se s životem lesních zvířat, vědí, proč a čím se přikrmuje lesní zvěř.
  - s radostí pro zvířátka připravovaly zásoby na zimu, z domova nosily pro ně potravu.
  - nadchla je opět výprava do lesa za zvířátka, s nadšením hledaly stopy zvěře
  - v lese se již děti chovaly opatrně – nebyly tak hlučné, dávaly pozor kudy, chodily, nelámaly větvičky.
  - u dětí byla aktivována chuť poznávat, pozorovat, zkoumat, dozvědět se více.

Na co se zaměříme příště:

- upevňovat návyky, postoje a prosociální chování
- stále více zdokonalovat jemnou a hrubou motoriku, opakovat základní barvy
- zařadit více pohybových her v přírodě, děti hry v přírodě baví
- zaměřit se na správné vyjadřování dětí a rytmizaci

3.3.2.2 Podtéma: Bude zima, bude mráz

Charakteristika celku – poznávání typických znaků zimního období, obdivování krásy zimní přírody, seznámení se s vánočními zvyky a tradicemi, společné sdílení vánoční atmosféry. Seznamování se s různými druhy zimních sportů, vzbuzování zájmu o aktivní pohyb v přírodě, uvědomování se jeho potřeby.

Dílčí cíle:

- využití všech možností, které nabízí příroda k zimním radovánkám
- posilování radosti z objevování

- rozvoj schopností přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám
- rozvoj komunikativní dovednosti a kultivovaného projevu
- rozvíjení dovednosti v oblasti hrubé i jemné motoriky
- rozvíjení představivosti a fantazie

Navrhované činnosti:

- komunitní kruh – zimní počasí, zimní sporty, bezpečnost při sportování
- pokusy se sněhem a ledem
- stavby ze sněhu, vyšlapávání cestiček, hry na sněhu
- pohybové hry – Koulovaná, Na mrazíky, Na Eskymáky
- písnička - Zima, zima tu je, První sních
- básnička – Sněhulák, Přišla zima
- četba pohádek a příběhů se zimní tematikou
- sáňkování, bobování, klouzání na kalužích
- kresba zimní přírody, výroba sněhuláka
- grafomotorické cvičení – dokreslování sněhuláků
- vánoční besídka

Očekávané výstupy:

Dítě:

- pohybuje se bezpečně na nerovném a kluzkém terénu.
- vyhledává pohyb venku.
- všímá si změn změny v zimní přírodě a komentuje je.
- zná vlastnosti vody a ledu.
- spoluprožívá předvánoční čas s kamarády ve školce.

Popis a průběh činností:

Komunitní kruh

Navození zimní atmosféry, povídání o zimě, o sněhu, o zimních radovánkách. *Jaká je zima? Jakou má barvu? Jaké radovánky si můžeme dopřávat, když napadne sníh? Proč sněží a co je to sníh? Čím je pokryt v zimě rybník? Jaké známe zimní sporty?* Necháme děti vyjádřit jejich nápady.

Děti přichází navštívit skřítek Zimáček. Přináší jim ukázat obrázky zimní přírody, ve které žije. Děti si se Zimáčkem povídají o zimě – proč a odkud padá sníh, jaký je, k čemu je užitečný apod. Zimáček pak dětem dává kousek látky ze svého kabátku – mražené kostičky ledu, aby mohly děti zjistit, jak rychle roztaje led v teple. Dětem tají v rukách kostky ledu, Zimáček náhle mizí. Zanechá po sobě na oknech drobné mrazivé ledové květy. Aby nebylo dětem po Zimáčkovi smutno, vytvoří si ve školce i kousek zimy. Učitelka připraví dětem směs z vody a z bílé křídly, kterou děti pomalují dveře do třídy, stejně jako to dělá ledovými květy mráz. Před poledním odpočinkem čte učitelka dětem pohádku O mrazíku Františkovi, který už nechtěl malovat jen bíle, ale všemi barvami.

Experimentujeme

- **Pokus se sněhem**

Rozvíjíme zvědavost, poznáváme vlastnosti sněhu. Z lesa a z vesnice děti přinášejí ve sklenicích sníh, ve třídě porovnávají vzorek roztátého sněhu z lesa se vzorkem sněhu z vesnice. Sledují čistotu vody.

- **Třpytivé otisky**

Učitelka si s dětmi připraví formičky. Každé dítě si naplní formičku vodou až po okraj. Formičky dáme ven do mrazu, a když voda zmrzne, vyklopíme je. Získané ozdoby dáme ven na okno. Pokus uděláme i naopak, dáme ledové ozdoby zpět do třídy a sledujeme, jak taje led (přirovnáváme k zamrzlému rybníku, který taje vlivem teplého počasí, nestoupáme sami na zamrzlý rybník).

- **Stopy dětí**

Experimentujeme s barvami a rozvíjíme fantazii. Učitelka předvede dětem, jak se míchají barvy. Pak si děti nabarví dlaň nebo chodilo a otisknou svou stopu na bílý papír. Mohou ji otisknout vícekrát a v otiscích hledají obrysy zvířat.

Hry

- **Koulovaná ve třídě**

Děti se rozdělí do dvou či více skupin. Pomocí švihadla rozdělí třídu na dvě území. Družstva si stoupnou na svá území a na daný signál začnou házet papírové koule protihráčům na jejich území. Na další signál hra končí a nikdo už nesmí hodit žádnou kouli. Každá skupina si za pomoci učitelky přepočítá koule na svém území.

- **Na mrazíky**

Jedno dítě je Mrazík, zbytek dětí se snaží Mrazíkovi utéct. Pokud Mrazík někoho chytne, tak ten zůstane stát na místě a rozkročí nohy - je zmražený. Ostatní se snaží zmraženého vysvobodit tím, že mu proklouznou mezi nohama, a tím se zmražený vrací do hry. Vyhrává ten mrazík, který zmrazí všechny hráče.

V přírodě

Na vycházce sledujeme zimní přírodu, zasněžené stromy, zamrzlé kaluže. Všímáme si rampouchů na střeších domů. Prohlížíme si jejich tvar a velikost. Najdeme nějaký rampouch, ulomíme ho a každé z dětí si ho může osahat. Pozorujeme, jak se rampouch rozpouští. S čerstvým sněhem si děti užívají mnoho legrace při stavbách sněhuláků, domečků i při zimním rejdivání. Děti baví hledání stop ve sněhu, hra s vlastními stopami a zvláště obtiskování vlastního těla do sněhu. Se sněhem hrají hru Koulovanou, Na sněhové vločky, Na Eskymáky apod.

Výprava do lesa

Když máme vše hotové a připravené na příchod Vánoc, vydáme se na výpravu do lesa. Po cestě pozorujeme zasněženou přírodu, která vypadá kouzelně, vánočně.

Vybereme stromeček pro zvířátka, který se hodí k nazdobení a společně ho ozdobíme řetězy s nasušenými houbami, jeřabinami a šípky. Pod stromeček dáme žaludy, kaštiny a seno. Potichoučku zazpíváme zvířátkům a s dobrým pocitem z obdarování odcházíme do školky.

Výtvarné a pracovní činnosti

Děti kreslí na černý papír zasněženou zimní přírodu bílou pastelkou nebo temperovou barvou. Tvarují sněhuláka z natrhaných kousků bílých papírů, které pak nalepují na barevný papír potřený lepidlem. Sněhuláka dokreslují podle své fantazie a nezapomenou mu přikreslit kamaráda (zvířátko). Malujeme vánoční přání, společně tvoříme adventní kalendář.

Reflexe:

Děti:

- vyráběly adventní věnec – věděly, že věnec se vyrábí také z přírodního materiálu – ze smrkových, borovicových nebo jedlových větviček, může se zdobit sušenými plody a listy
- užívaly si pobytu v zimní přírodě, vědí, jak se bezpečně pohybovat na kluzkém terénu
- vztah dětí k přírodě:
  - posun v chování dětí - děti mají rády zvířata, i přes vánoční atmosféru nezapomněly na zvířátka v lese, v průběhu prosince nosily pro ně do třídy potravu.
  - děti vyžadovaly další výpravu za zvířátky do lesa za účelem je opět nakrmit, aby se měla o Vánocích také dobře.
  - z dětí se stává postupně ucelený kolektiv, pomáhají si, domlouvají se na společných činnostech.

3.3.3 Téma: Zaťukalo jaro

Tento celek trval od března 2013 do května 2013 a byl zaměřený na vnímání krásy jarní přírody. Snažila jsem se, aby si děti uvědomovaly nejen změny v přírodě spojené s příchodem jara, ale i to, jak lidská nedbalost narušuje přirozenou krásu přírody. Učila jsem děti chovat se ekologicky a upozorňovala je na význam zeleně a čistoty životního prostředí.

3.3.3.1 Podtéma: Co se děje na jaře

Charakteristika celku – seznámení se s jarní přírodou, poznávání prvních jarních květin, posilování radosti z objevovaného.

Dílčí cíle:

- umět se orientovat v prostoru
- vnímání změn v přírodě
- poznávání jarních květin
- procvičování základních barev
- rozvoj estetického vnímání
- rozvoj pocitu sounáležitosti s přírodou
- rozvoj a užívání všech smyslů
- osvojení praktických dovedností (zacházet s různým náradím, náčiním, materiálem)

Navrhované činnosti:

- komunitní kruh - změny v přírodě, první jarní květiny, poučení o chráněných rostlinách
- vyhledávání jarních květin v encyklopediích
- obnovování zahrádky – setí květinových semen
- básnička – Zimo, zimo, Petrklíč, Pampelišky
- četba - Jak Křemílek a Vochoomůrka sázeli semínko

- pohybová hra – Pavouci a mušky
- výprava do lesa – projevy jara, naslouchání zvuků
- zpěv písně - Na jaře, Vstávej semínko, holala
- pracovní list - vyhledávání stejných květin

Očekávané výstupy:

Dítě:

- dokáže pojmenovat znaky jara.
- pozná hodnotu přírody.
- orientuje se v prostoru.
- zná základní barvy.
- sounáleží s přírodou.

Popis průběhu činností

Komunitní kruh

Společnou říkankou Zimo, zimo, táhni pryč, která je motivací pro další činnost a tvoření, zaháníme zimu a vítáme jaro. V knihách a v encyklopediích si děti prohlížejí první jarní květiny, např. podběl, petrklíč, sněženku, pampelišku, bleduli. Pojmenováváme stavbu rostliny a její části. Písničku Na jaře děti již znají, a tak ji opakujeme. Naučíme se básničku Petrklíč a Pampeliška

Učitelka dětem předčítá pohádku Václava Čtvrta - Jak Křemílek a Vochoomůrka sázeli semínko.

Výtvarné a pracovní činnosti

- **Vstávej semínko, holala**

Na školní zahradě děti tvoří malý záhon a stejně jako Křemílek a Vochoomůrka sázejí semínka květin a zeleniny. Děti chtějí vědět, zda budou zítra už vidět

kytičky, jako to bylo v pohádce. Dáme proto ve třídě na vlhkou vatu vzklíčit několik hrášků a obilných zrněk, aby děti mohly pozorovat, co se se semínky děje, než začne rostlina vyrůstat. Při sázení děti zpívají písničku „Vstávej semínko, holala, bude z tebe fiala.“ Zahradničení děti moc baví. Sledují, jak rostliny rostou, starají se o ně, zalévají je a vytrhávají plevel.

- **Květiny**

Technikou „muchláž“ tvoříme jarní květiny, které rostou u lesa (obr. 17,18).

Výprava do lesa

Koncem března chodíme do lesa a pozorujeme přírodu probouzející se ze zimního spánku. Pozorujeme rostliny, ptáky, pučící stromy, hmyz. Jako správní vědci si fotoaparátem dokumentujeme své objevy. Některé fotografie po návratu do mateřské školy vytiskneme na papír a na chodbě školy děláme malou výstavu.

Uprostřed lesa objevujeme krále stromů – obrovský starý buk. Objímáme ho a zpíváme mu. Odhadujeme jeho věk. Na stromě objevujeme smůlu, která strom chrání před škůdci. Smůla krásně voní a lepí (obr. 19). V lese máme možnost pozorovat lesní dělnice, jak sázejí malé stromky, a také přibližování dřeva koněm. Obdivujeme, jakou má kůň sílu a jak poslouchá. Nakonec děti hrají pohybovou hru Pavouci a mušky zaměřenou na orientaci v prostoru a na překonávání překážek (obr. 20).

Reflexe:

Cílem tematického celku bylo zejména pozorování probouzející se přírody, uvědomování si sounáležitosti s živou přírodou

Děti:

- si naplno užívaly probouzející se přírody, seznamovaly se s prvními projevy jara.
- na školní zahradě si vytvořily malý záhon
  - s nadšením sledovaly, jak rostliny rostou, staraly se o ně, zalévaly je a vytrhávaly plevel (na podzim o rostliny na zahradě neprojevovaly zájem)
  - poznaly význam vlastního úsilí při přípravě záhonu pro rostliny

- vztah dětí k přírodě
  - v lese si samy všímaly projevů jara, upozorňovaly na kvetoucí květiny, chodily opatrně, aby je nepošlapaly. Upozorňovaly se navzájem – „Pozor kytičky! Pozor brouček! Nelámej větvičky, stromeček to bolí...“
  - malé děti si stále neuvědomovaly, že je nutné se chovat v lese potichu, aby neplašily zvířátka. Na tento nedostatek v chování je ale již upozorňovaly samy starší děti.
  - měly radost z nově objevovaných tajemství lesa (pavučiny, neznámé zvuky, přírodniny).

Na co se zaměříme příště

- s dětmi být co nejvíce v přírodě, děti pobyt vyžadují
- na grafomotorické cvičení k uvolnění ruky
- nabízenými činnostmi ještě více podněcovat dětskou zvědavost, hru a prožitek

3.3.3.2 Podtéma: Zvířátka a jejich mláďata

Charakteristika celku – rozvíjení kladného vztahu k přírodě, ke zvířatům a jejich mláďatům, rozšiřování poznatků o živé přírodě, o životě včel a jejich užitečnosti pro přírodu i pro člověka.

Dílicí cíle:

- seznamování se s některými druhy domácích zvířat a s jejich mláďaty
- poznání, že symbolem jara jsou mláďata
- seznamování se s životem včel
- uvědomění si důležitosti včel pro přírodu i člověka
- rozvoj estetického vnímání
- upevňování citových vazeb ke svému okolí a k živým bytostem

Navrhované činnosti:

- komunitní kruh
- grafomotorické cvičení - let včely, pampelišky
- dramatizace pohádky O neposlušných kůzlátkách
- četba pohádky - Jak dostalo štěňátko chuť na med, Dobrodružství včelky Máji
- zpěv písniček - Když jsem já sloužil, Včelka Mája
- básnička s pohybem – Zajíček, Včelka
- exkurze na farmu a do včelína
- napodobování hlasů zvířat
- rozlišování pojmů – více – méně – stejně

Očekávané výstupy:

Dítě:

- umí poznat a pojmenovat domácí zvířata.
- ví, jak se říká mláďatům domácích zvířat.
- osvojí si poznatky o včelaření.
- upevňuje si kladný vztah k přírodě.

Popis průběhu činností

Komunitní kruh

Téma zvířat je velmi vděčné a děti se k němu vracejí neustále. *Která zvířátka se probudila ze zimního spánku?* Děti vzpomínají a jmenují: medvěd, ježek, had, jezevec, žáby. Vyprávějí o zvířatech, která mají doma, u babičky, nebo u jiných příbuzných. S nadšením poznávají mláďata na obrázcích, přiřazují je k jejich maminkám.

Další den následuje četba z knihy Dobrodružství včelky Máji a poslech písňe Včelka Mája. Pomocí hry se děti seznamují s životním cyklem včely (vajíčko – larva – kukla – včela), s dělbou práce v úlu a s včelími produkty. Jak probíhá opylení květu, sběr pylu a nektaru včelami předvádí názorně učitelka za použití modelu květu a včely.

Hry

- **Probouzení zvířátek**

Motivačním cvičením děti napodobují, jak se zvířátka probouzejí - z lehu pomalým postavením na nohy, s postupným protahováním těla, prvními krůčky, pomalým pohybem přecházejícím v běh s následným odpočinkem a pozorováním veselé jarní přírody. Děti sedí v kruhu, jedno dítě znázorňuje hlasem nebo pohybem zvíře na obrázku, ostatní poznávají, o jaké zvíře jde.

- **Maminka hledá své mládě**

Děti si mohou vyzkoušet, jaké to je, když se ztratí své mamince. Po hře učitelka pokládá dětem otázky: *Může se doopravdy stát, že se někdo ztratí? Kdo se někdy už rodičům ztratil? Kde? Jaké to bylo? Jak se cítil? Jak to vyřešil?* Na závěr si děti zopakují své jméno a adresu.

- **Poznej, kdo chybí**

Určíme maminku kukačku, která odejde z místnosti, schováme jedno dítě, kukačka musí poznat, kdo z jejích dětí chybí. Zároveň procvičujeme mluvidla – jak kuká kukačka.

Exkurze

- **Na farmě**

Děti jsou předem poučeny, že nemají na zvířata bez dovolení sahat, chytat je a brát do ruky. Pravidla je nutné připomínat i během výpravy. Paní chovatelka Koudelková je imobilní, pohybuje se na invalidním vozíku. Děti se zvědavě dotazují paní chovatelky, zda na vozíku vozí také zvířátka. Zjišťují, že pohyb na vozíčku není jednoduchý a přesto je možné i s handicapem starat se o zvířátka. Chovatelka vypráví dětem, jaká chová zvířata, jak se o ně stará, co všechno potřebují k životu, o líhnutí a narození mláďat. Děti mají možnost si opatrně pochovat malá kuřátka, koťátka, pohladit ovečky, kůzlátka a telátka. Kdo chce, může slepicím naházet zrní, dát králíkům seno. Největším problémem je děti přesvědčit, že je nutno vrátit se do mateřské školy a že malá koťátka opravdu

nemohou jít s nimi. Abychom zúročili své poznatky z návštěvy na farmě, zpíváme společně písničku „Když jsem já sloužil.“

- **Návštěva včelína**

S dětmi jdeme na exkurzi do nedalekého včelína. Díky poutavému vyprávění pana Nováka se děti dozvědí mnoho nového o životě včel, o jejich užitečnosti pro přírodu. Se zájmem si prohlízejí včelín a vnitřek úlu. Naslouchají vyprávění, jak se stáčí med. Příjemným zakončením návštěvy je ochutnávka medu.

V přírodě

V přírodě posloucháme bzukot včel a much. Na louce pozorujeme lupou včely na květech. Pozorujeme přilet ptáků, jak a z čeho si stavějí svá hnízda a jakým způsobem se chystají na rodičovství. Porovnááme rozdíl ve velikosti a zbarvení samečka a samičky. Povídáme si o pravidlech chování, když najdeme ptáče vypadlé z hnízda. Na hnízda nesaháme.

Pracovní činnosti

Na louce u lesa děti sbírají květy pampelišek do košíku, kuchařky pak z pampelišek uvaří med, který nalijí do dětmi ozdobených zavařovacích sklenic. Sklenice mají různé velikosti a tvary, děti určují: více – méně - stejně. Sklenice s medem odnášejí děti domů rodičům jako dárek. Při výtvarné činnosti děti kreslí stonkem pampelišky (mlékem ze stonku), pomocí pracovních listů děti seřazují obrázky pampelišky od nejmladší po nejstarší, procvičují jemnou motoriku (dokreslení úlu, let včelky kolem květu).

Reflexe:

Cílem tematického celku bylo zejména pozorování probouzející se přírody, uvědomování si sounáležitosti se živou přírodou.

Děti:

- u dětí se stále více rozvíjí zájem o živou přírodu, děti milují zvířata.

- dětem se nejvíce líbila exkurze na farmě, která pro ně byla nevšedním zážitkem, nechtěly se vrátit zpět do školky.
- velkým přínosem byla pro ně také beseda se včelařem, která je velmi upoutala.
- se zajímaly o zrod nového života.
- se naučily názvy zvířat a jejich mláďat.
- soucítí se zvířaty.
- často pozorují samy od sebe včely na květech.

Na co se zaměříme příště:

- pokud to bude možné, na přání dětí zopakujeme návštěvu na farmě.
- u třech dětí postupně odstranit strach ze zvířat.
- na rozvíjení vyjadřovacích schopností ve vztahu k prostředí, aby se děti naučily hovořit o svých prožitcích.

3.3.3.3 Podtéma: Nepořádek v lese

Charakteristika celku – podporování kladného vztahu k ochraně životního prostředí, uvědomování si skutečnosti, že i lidská nedbalost může narušovat přirozenou krásu přírody. Seznamování se s místem, kde děti žijí, vytváření pozitivního vztahu k němu.

Dílčí cíle:

- získat povědomí o správném chování člověka k přírodě a životnímu prostředí
- prohlubovat citový vztah k přírodě
- osvojení základních lidských hodnot
- posilování radosti z objevování
- umět se orientovat ve svém okolí

Nabízené činnosti:

- komunitní kruh – co je třeba dělat, aby byla příroda stále pěkná, proč třídíme odpad, co je to recyklování
- vycházky s cílem hledat barevné kontejnery, všimnout si čistoty prostředí v okolí MŠ
- sběr a třídění odpadu do kontejnerů
- didaktické hry - Z jakého materiálu jsou předměty, Co do lesa nepatří
- uvolňovací cviky, omalovánky, vystřihovánky
- pracovní listy – vybarvování kontejnerů, třídění odpadu
- pohybová hra – Běh kolem PET lahví, Co je dobře a co je špatně, Hod papírovou koulí
- třídění papíru - noviny a časopisy
- úklid školní zahrady
- návštěva hasičů v MŠ

Očekávané výstupy:

Dítě:

- má povědomí o významu životního prostředí pro člověka.
- zná hodnotu přírody.
- si všímá nepořádku v přírodě.
- pomáhá pečovat o okolní životní prostředí.
- pojmenuje většinu toho, co nás obklopuje.
- se orientuje ve svém okolí.

Popis a průběh činností:

Učitelka zahajuje téma pozvolna povídáním o věcech a hračkách, které mají děti moc rády. Děti velmi silně reagují na dotaz, kam by vyhodily své hračky, kdyby byly rozbité nebo by si s nimi nechtěly hrát. Vymýšlejí úkryty jako pod postel, do skříně, do krabice, do sklepa, k babičce atp.

Na koberci uprostřed třídy jsou připraveny papíry v barvě jednotlivých kontejnerů a nejčastější odpady z domácností. Děti se učí hravou formou třídít odpad na barevné papíry (kontejnery). Povídáme si společně o lese, co do lesa nepatří, jak lidské odpadky ubližují zvířátkům, kam odpadky patří, jak je třídíme.

Výprava do lesa

Dopolední procházka je nasměrována do části lesa, který je zanesen odpadem. Na dotazy učitelky děti nereagují nijak výrazně. Zřejmě podobné hromádky odpadů jsou pro ně denní realitou a nepovažují je za něco, co zde nemá být. Ale ve chvíli, kdy mají volno na proběhnutí, některé děti samy přibíhají a ukazují místa v lese, kde jsou další odpadky. Některé nalezené odpadky fotografujeme. Na otázku: „Jak se cítí znečištěný les?“ většina dětí odpovídá, že „smutně“.

Na procházce

Poznáváme a pojmenujeme si naši obec, vyhledáme cestu k domovu, naučíme se pojmenovat některé významné budovy v obci. Připomeneme si, jak je důležité mít domov a rodinu, i to, že všechny děti nemají takové štěstí. Učíme se důležitým slovům: láska, rodina, domov. Při procházce obcí pozorujeme její čistotu.

Návštěva hasičů

Přijíždí za námi na zahradu velké hasičské auto s pány hasiči v uniformách. Ukazují nám potřebnou výbavu při jejich práci, seznamují nás s částmi jejich auta a dokonce nám dovolují udělat si z něj prolézačku. Děti si mohou vyzkoušet zásahovou helmu a oblek. Dozvídáme se, že nejvíce požárů mají hasiči právě v lese, neboť lidská nedbalost způsobuje často lesní požáry.

Výtvarné a pracovní činnosti

Výroba panáčka Plástáčka (obr. 21) technikou PET art - panáčka děti pojmenují, vystaví ho na týden na chodbě školky, poté ho odnášejí ke kontejneru v obci (obr. 22). Pracovní listy - vybarvování kontejnerů na odpad a třídění odpadu. Na Zeměkouli (velký nafouklý míč) děti kreslí fixy to, co by na naší Zemi chtěly mít

Reflexe:

Cílem tematického celku bylo podporování kladného vztahu k ochraně životního prostředí.

Děti:

- se seznámily s některými ekologickými problémy, jako jsou odpady, ochrana životního prostředí a vztah člověka k přírodě.
  - vědí, jak a proč se třídí odpad.
  - měly radost ze společné práce při výrobě Plástáčka.
  - naučily se třídít odpad, podílely se na úklidu zahrady.
  - návštěva hasičů v mateřské škole děti velmi zaujala.
- u dětí se projevil zájem o ochranu životního prostředí.
  - při procházkách samy upozorňovaly na nepořádek v okolí.
  - vědí, jak svou činností mohou prostředí zkrášlovat, dělat ho pro sebe radostnější a příjemnější.

3.3.4 Téma: Vůně letního lesa

Letní období nám umožňuje přenášet činnosti do přírody, většinu času trávíme venku. Opakujeme vše, co již umíme. V tomto celku budeme ještě více posilovat úctu k přírodě, zaměříme se na pozorování detailů a seznámíme se s drobnými živočichy.

3.3.4.1 Podtéma: Mraveneček v lese

Charakteristika celku - záměrem tohoto celku je seznámit děti se životem lesních mravenců, jejich významem pro les, vést děti k samostatnosti a odpovědnosti.

Dílčí cíle:

- získání vědomostí o životě drobných živočichů
- rozvoj empatického chování a vnímání
- rozvíjení pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti jemné a hrubé motoriky
- rozvoj řečových a jazykových schopností
- podporovat předmatematické představy
- rozvíjení sounáležitosti s přírodou

Nabízené činnosti:

- komunitní kruh – drobní lesní živočichové
- četba příběhů z knihy O. Sekory Ferda Mravenec
- dramatizace básničky Polámal se mraveneček
- smyslová hra – Poznám tě? – podle hmatu poznat kamaráda
- pohybová hra - „Na mravenčí komůrky“
- ochutnávka potravin – sladké, slané, hořké, kyselé
- výprava do lesa

Očekávané výstupy:

Dítě:

- si osvojí poznatky o životě drobných živočichů.
- dokáže být empatické k drobným živočichům.
- umí samostatně vyjadřovat své myšlenky, nápady, pocity.
- se soustředí a udrží pozornost.

Popis a průběh činností:

Komunitní kruh

Ve třídě v kruhu čteme postupně příběhy Ferdy Mravence od O. Sekory. Diskutujeme o tom, co Ferda udělal, zda to bylo dobré nebo špatné a hodnotíme jeho chování. Vyprávíme si o mravencích, prohlížíme si na obrázcích mraveniště. Děti se pokoušejí vytvořit mraveniště - na stolečku mají položený obrázek mraveniště, vedle hromádka klacíků, listí, lepidlo a papírovou podložku. Děti samy rozhodují, jak budou při práci postupovat a z jakého materiálu mraveniště vytvoří.

Hry

- **Na mravenčí komůrky**

Část třídy představuje mraveniště a ohraničené prostory (obruče) symbolizují komůrky v mraveništi. Komůrek je tolik, kolik je mravenců. Děti běhají, na pokyn královny se schovají každý do své komůrky. Královna postupně komůrky odebírá a na kterého mravence komůrka nezbude, požádá kamaráda o pomoc. (obr. 23)

- **Polámal se mraveneček**

Básničku recituje jedno z dětí, ostatní se zapojují podle děje v básni, role si děti několikrát mezi sebou vymění, aby se prostřídaly. (obr. 24)

Výprava do lesa

Užíváme si krásného letního počasí v přírodě. Na louce vyhledáváme známé květiny, hledáme čtyřlístky (opakujeme počítání do pěti), pleteme věnečky. Hledáme lesní jahody. Posloucháme hlasy přírody. V lese se pokoušíme najít mraveniště. Protože mravenci chodí po cestičkách v řadě pěkně za sebou, zkusíme jít jako mravenci určitý úsek v zástupu za sebou. Pozorujeme mravence, jak jsou pilní, jak staví svá mraveniště, sledujeme mravenčí cestičky. Mravence pozorujeme lupou, počítáme, kolik mají nohou, zda mají tykadla, jak vypadá jejich hlava a tělo, jakou mají barvu. Většina dětí se nebojí mravence vzít do ruky a pozorovat ho zblízka.

Děti sledují, jak mravenci pomocí svých kusadel nosí do mraveniště nejen svou kořist, ale i všelijaký materiál. Mravenci si vzájemně pomáhají, tak si vyzkoušíme, jak to půjde nám. Děti utvoří dvojice, rukama se chytanou tak, že udělají sedátko pro unavené nebo zraněné kamarády - mravence. Na každé sedátko si sedne jeden mravenec a kamarádi ho přenášejí vyznačený úsek. Nejde o žádný závod v rychlosti, ale o to, umět pomoci mravenečkům kamarádům, kteří již nemají tolik síly. Na závěr výpravy si děti staví společně velké mraveniště z různého přírodního materiálu, přenášejí předměty z místa na místo a překonávají různé překážky jako malí mravenci.

Reflexe:

Cílem tematického celku bylo podporování kladného vztahu k ochraně životního prostředí.

- dětem se nejvíce líbila dramatizace básničky „Polámal se mraveneček“ a stavba mraveniště v lese
- vztah dětí k přírodě:
  - v lese byly děti velmi zvědavé, zajímaly se o veškeré dění v lese, prozkoumávaly les, byly v neustálém pohybu, pozorovaly pohyb drobných živočichů. Měly neustále otázky.
  - samy upozorňovaly menší děti, aby byly opatrné a dávaly pozor, aby nešláply na broučky a mravence. U dětí je možné pozorovat rozvoj empatického chování a vnímání
  - malá Janička má stále panický strach z pavouků a myši
  - u dětí byl vidět značný posun při spontánních činnostech v lese - dokázaly si společně hrát, byly vynalézavější, vymýšlely různé hry, stavěly různé stavby z přírodnin.

3.3.4.2 Podtéma: Naše stromy

Charakteristika celku – opakujeme vše, co již známe o přírodě a rozšiřujeme si znalosti o lese. Probíhá vyvrcholení projektu a dochází ke zhodnocení vědomostí, zkušeností i dovedností, které děti získávaly po dobu celého školního roku.

Dílčí cíle

- rozvoj spolupráce ve skupině
- rozvoj poznávacích schopností
- zdokonalení manipulace s drobným materiálem

Navrhované činnosti

- komunitní kruh – opakování nabytých znalostí, význam stromů, kalamity
- výroba papíru
- sběr papíru
- kresba – strom života
- didaktická hra – Co vše je ze dřeva?
- pohybová hra Na datlíky a kůrovce
- básnička – Datel
- frotáž kůry

Očekávané výstupy:

Dítě:

- ví, jak se vyrábí papír.
- umí pracovat s přírodním materiálem.
- spolupracuje ve skupině.

Průběh a popis činností:

Komunitní kruh

Sedíme v kruhu a opakujeme si, co jsme se naučili během školního roku o lese a jeho obyvatelích. Na obrázcích si prohlížíme kořeny stromů. I lidé mají své kořeny

(svoje předky), každý z nás se někomu narodil a má rodinu (malou nebo velkou). Společně kreslíme strom života. Zkoušíme vymýšlet homonyma (např. kořeny, koruna, list).

Vedeme rozhovor na téma: Co nám všechno stromy dávají a jak je zpracováváme? Co vše se vyrábí ze dřeva, jak se vyrábí papír? Děti hledají ve třídě a na zahradě předměty ze dřeva, což nebyl pro ně zrovna lehký úkol. Většina dětí byla překvapena, že předměty z papíru se vyrábějí také ze dřeva. Děti vědí, proč je dobré papír třídít, co vše se dá z recyklovaného papíru vyrobit.

Výprava do lesa

V lese se díváme na pohromu, kterou způsobil velký vítr (stromy polámal nebo vyvrátil). Takové pohromě se říká lesní kalamita. Zkoumáme kořeny vyvráceného stromu. Stromům může ublížit také škodlivý hmyz a hladová zvěř. Nacházíme napadený strom kůrovcem (lýkožroutem) a pozorujeme v kůře vyžrané chodbičky. Posloucháme ťukání datla, kterému se říká lékař stromů, protože vyzobává z kůry škodlivý hmyz (kůrovce). V lese hrajeme pohybovou hru Na datlíky a kůrovce, kdy se datlíci snaží vychytat všechny kůrovce (chceme mít přece zdravé stromy).

Pracovní činnosti

- **Sběr papíru**

Během měsíce června děti sbírají starý papír a přinášejí ho do školky. Jeden tatínek pak nasbírané noviny odveze do sběrný. Za získané peníze bychom mohli koupit do školy dětské zahradnické nářadí pro práci na školní zahradě, aby se všechny děti mohly zapojit do jejího zvelebování.

- **Frotáž kůry**

Kůru s požerkami kůrovce položíme na papír a voskovkou přes ni přejíždíme, až se požerky na papír obtisknou.

- **Výroba papíru**

Děti natrhají noviny na drobné kousky, vloží je do mísy společně s lepidlem a rozmixují na papírovou kaši. Každý si podle vlastního uvážení do hmoty přidá

např. piliny, kávu, jehličí, borůvky, sušené kytičky. Poté hmotu děti vyválejí na podložce na tenkou placku a na ní tvarují strom z přírodních materiálů podle své fantazie (obr. 25, 26, 27).

Reflexe:

Cílem tematického celku bylo ještě více rozšířit znalosti dětí o lese a opakování všeho, co jsme se o přírodě naučily. U dětí se podařilo postupně během celoročního projektu objevit a vzbudit zájem o přírodu, vytvořit u nich kladný vztah k přírodě.

Děti:

- na konci projektu znaly význam lesa pro život, uvědomily si jeho hodnotu. Pochopily, jak se v lese chovat, jak pomáhat zvířátkům, jak chránit přírodu.
- se setkaly s lidskými hodnotami, jako je ochota, ohleduplnost, spolupráce, úcta k přírodě.
- při práci s přírodninami využívaly vlastní fantazie, samostatnosti i spolupráce ve skupině. Na počátku projektu nevěděly, co hezkého se dá z přírodnin vytvořit, ale na konci projektu vznikaly různé výtvořky již bez problémů.
- vyžadovaly stále více pobyt v přírodě, kde si již dokázaly samy hrát ve skupině. Byly vynalézavější a tvořivější, což v podzimním bloku ještě nebylo tak patrné
- si na školní zahradě raději hrály s přírodninami než s plastovými hračkami.
- upozorňovaly na nepořádek ve svém okolí, což na počátku projektu nedělaly.
- si všímaly zvířátek a drobných živočichů a upozorňovaly se např. slovy: „Koukej, brouček! Ten ptáček hezky zpívá! Pozor nešlápni na něj! ...“
- děti, které se na počátku programu nezapojovaly do pohybových výtvarných aktivit, již bez problémů spolupracovaly.
- naučily se hovořit o svých prožitcích. V kruhu vyprávěly o svých zážitcích z výletů v přírodě, či o zvířátku, které mají doma. Ostatní se zaujetím poslouchaly.
- samy od sebe pokračovaly ve sběru starého papíru. Měly pocit, že zachrání stromy v našem lese, kde žijí zvířátka a ptáčci

3.3.4.3 Završení projektu – Máme rádi přírodu

Na konci června jsme uspořádali na školní zahradě akci pro děti a rodiče. Šlo o prezentaci environmentálně pedagogického úsilí. Zahrada se v tento den proměnila v kouzelný les plných zajímavých zákoutí – na výstavu dětmi vytvořených a nakreslených prací během celého školního roku.

Byly připravené vědomostní a pohybové soutěže, kterých se zúčastnili také rodiče, kteří si mohli tak porovnávat své znalosti se znalostmi svých dětí: např. vyhledávání předmětů podle hmatu a čichu, poznávání stop zvířat, hod šišky do dálky, vzpomenout si na básničku o lese nebo o zvířátku, zazpívat písničku o zvířátkách, vzpomenout si na pohádky o lese, určit, co patří a nepatří do lesa, mačkání papírové koule, hod šiškou na cíl, vyrobit z přírodnin lesní zvířátko apod.

Za splněný úkol na stanovištích děti dostaly razítko do kartičky. Po absolvování všech úkolů děti čekala odměna v podobě diplomu a každé dítě si vylosovalo malý dárek z kouzelného košíku. Rodiče byli překvapeni, co všechno se děti dokázaly naučit během školního roku o přírodě a jaký je jejich současný postoj k přírodě.

Závěr odpoledne byl doprovázen opékáním brambor a vuřtů.

3.3.5 Vyhodnocení výzkumného šetření

Předpoklad I

Cíleně prováděná environmentální výchova napomáhá k utváření kladných vztahů dětí k přírodě. Aplikace projektu do praxe jednoznačně prokázala, že ekologicko - výchovné aktivity přinášejí dětem nejen rozšíření znalostí o lesním prostředí, ale také prožitky estetické, relaxaci, zábavu a také zdravotní výhody. Celkově je patrný znatelný posun v této oblasti a samotný zájem, aktivita a nadšení dětí svědčí o účinnosti cíleně prováděné environmentální výchovy. Opakovanými výpravami do prostředí lesa se u dětí prohluboval čím dále více zájem o toto prostředí, o poznávání všeho nového. Výpravy do lesa děti nadchly a na další výpravy se netrpělivě těšily. Lesní prostředí poskytlo dětem možnost k rozvíjení tvořivosti. Můj předpoklad byl ověřen.

Předpoklad II

Vytvořený projekt byl realizovatelný, děti zaujal, a zanechal v nich povědomí o živé a neživé přírodě, děti mají dobré znalosti z oblasti přírody, zejména lesa. Vytvořené nabídky činností byly ve výstupech mateřské školy realizovatelné a plně funkční. Projekt je vždy otevřený změnám. Můj předpoklad se také ověřil.

4 DISKUZE

Prostřednictvím ekologicko výzkumného projektu, který jsem vypracovala, jsem se snažila dětem nabídnout pestrý program se zaměřením na ekologickou výchovu. Projekt byl přizpůsoben možnostem, požadavkům a přáním dětí s ohledem na jeho cíle. Bylo nutné respektovat rozdílná vývojové možnosti jednotlivých dětí. Pracovala jsem také s tříletými dětmi, které mnohému nerozuměly a častěji vyrušovaly, ale mladší děti se od starších rychleji učily novým dovednostem a naopak starší děti se učily ohleduplnosti k mladším. Ve většině případů byl dětem dán prostor k samostatnosti, výběru činností, tvořivým aktivitám i fantazii.

V průběhu realizace projektu musely být některé aktivity několikrát upraveny např. z důvodu nevhodného zvolení data realizace, kvůli špatnému počasí nebo z důvodu realizace neplánované řízené akce. Při přípravě programu jsem využívala materiálů a pomůcek, které měla mateřská škola k dispozici. Zjistila jsem, že není třeba mít finančně drahé pomůcky, aby se aktivity mohly realizovat, ale že stačí trochu fantazie a přírodního materiálu. Úskalím mateřské školy Ločenice byla malá angažovanost rodičů ve spolupráci.

V průběhu projektu jsem sledovala, jak se utváří a proměňuje vztah dětí k přírodě. Během celého ročního období se děti postupně seznámily s lesním prostředím, s jeho rozmanitostmi, i s ochranou životního prostředí. Děti tak získaly patřičné znalosti o lesním prostředí přiměřeně k věku. Předškolák se učí všemi smysly, co všechno je ještě příroda. Čím větší je rozsah jeho zkušeností s přírodou, s rozmanitostí biotopů, proměnami ročních období a změnami počasí, tím lépe. (Krajhanzl, 2007, s. 4)

Děti jsem pozorovala od září 2012 do června 2013 při všech činnostech. Při pozorování jsem se zaměřovala na reakce dětí na přírodní prostředí, na jejich chování, výtvarné činnosti a vzájemné vztahy. Pozorovala jsem, jak s opakovanými výpravami do přírody a do prostředí lesa, vzrůstá u nich zájem o přírodu. Výsledky hodnocení se mi stávaly východiskem pro další plánování.

Zajímavým zjištěním pro mě bylo, že si děti zpočátku neuměly hrát v lesním prostředí bez hraček. Domnívám se, že hlavním důvodem je právě předškolní věk, ve

kterém se děti se skupinovou hrou poprvé setkávají, a dále pak to, že díky moderní době nemají možnost dostatečně rozvinout svou fantazii. U dvou děvčat jsem mohla pozorovat obavu z lesního prostředí, kde se děvčata pohybovala jen v mé těsné blízkosti. Jak uvádí Kellert (2002) setkání předškoláků s přírodou nemusí být láskou na první pohled, část dětí reaguje na neznámé podněty v přírodě strachem a úzkostí.

V podzimní části projektu jsme si vyjasnili význam lesního prostředí a pravidla správného chování v něm. Při první výpravě do lesa jsem pozorovala, že děti bez povšimnutí pobíhaly po lese, některé ulamovaly větvičky, trhaly kytičky, kopaly bezmyšlenkovitě do všeho možného, sbíraly klacíky, které pak zase odhodily, házely šiškami, ale nikdo z nich nesledoval okolí kolem sebe. Malým dětem dělal problém pohyb po nerovném terénu. Již při druhé výpravě do lesa si děti začaly samy hrát, dívky si nejvíce hrály „na obchod“, chlapci si hrály nejčastěji „na skřítky“. Při hře uplatnily zejména přírodní materiály – mech, klacíky, šišky, kamínky, kůru. Do her se postupně se zapojily i děti introvertní. Děti si na lesní prostředí v průběhu podzimu zvykly a na další výpravu do lesa se velmi těšily. Již na konci podzimní části projektu jsem pozorovala, že si děti pro své hry na zahradě vybraly raději přírodní materiál, než hračku z umělé hmoty. Podle Jančaříkové (2012) rozhodně umělohmotné hračky děti příliš nemotivují a nerozvíjejí u nich fantazii. Při volných hrách venku byly děti vynalézavější a tvořivější. Postupem času se dokázaly více dívat kolem sebe a vyhledávat přírodní materiály, které sbíraly a odnášely do mateřské školy, kde je s nadšením využívaly pro další tvořivé činnosti.

V zimní části jsme se seznámili se životem lesních zvířat a učili jsme se je poznávat. Mladší děti s poznáváním zvířat měly problémy, starší děti dokázaly správně vyjmenovat pět lesních zvířat. Děti s nadšením nazdobily vánoční stromek pro zvířátka a během zimy na ně nezapomněly a chodily je do lesa pravidelně přikrmovat. V lese již byly ohleduplné, zejména tolik nekřičely, aby nevyplašily zvířátka. Začaly více sledovat okolí kolem sebe, vyhledávaly příbytky zvířátek a jejich stopy.

V jarní části jsme pozorovali probouzející se přírodu. Po výpravě na farmu chtěly děti chovat zvířata v mateřské škole. Chtěly pěstovat rostliny ze semínek a starat se o ně, s nadšením pracovaly na školní zahradě. Měla jsem radost, když mi děti sdělovaly

své zážitky z přírody. Všímalý si i zcela obyčejných věcí, např. že ráno cestou do školky slyšely zpívat ptáky, nebo že doma na zahrádce objevily první jarní květiny.

Děti vzpomínaly na určité činnosti, které jsme společně v podzimní a zimní části dělali a nyní již byly schopny se získanými informacemi pracovat. V jarní části projektu většina dětí na položené otázky aktivně odpovídala, orientovaly se sice jak v oblasti poznávání stromů, tak lesních zvířat, ale zatím neměly vůbec žádnou představu o nutnosti ochrany životního prostředí. Snažila jsem se o zapojení této problematiky do projektu a myslím si, že realizací tematického celku „Nepořádek v lese“ děti tuto problematiku začaly vnímat.

Téma přírody, nadšení ze zvířátek a rostlin se odráželo samozřejmě také i při dětské tvořivosti. V dětských kresbách se začaly postupně objevovat motivy přírody, např. zvířata, stromy, rostliny, pole, rybníky a další. Doma děti vyhledávaly obrázky přírody a nosily je do školky. Postupem času se nebály tvořit, nové výtvarné techniky přijímaly s nadšením, používaly různé přírodní materiály, malovaly, lepily, stříhaly i v průběhu volných činností. U dětí se výrazně zlepšila jemná motorika, což bylo zcela patrné v jarní části projektu.

Díky působení environmentální výchovy se zlepšily vztahy v dětském kolektivu. Ještě v září byla pro děti obtížná spolupráce ve skupině při různých činnostech. Při každé další činnosti byl vidět posun. Děti aktivně řešily vzniklé situace, dokázaly si pomoci v problémových situacích a vzájemně se respektovat. U sledovaných dětí byla viditelná snaha spontánně pomáhat menším, přestaly být agresivní, při sebeprosazování byly ohleduplnější než dříve. Celkově se zlepšila vzájemná komunikace i spolupráce.

Jedním z dílčích cílů bylo ukázat a představit dětem lesní prostředí, umožnit jim les poznávat všemi smysly a vzbudit u nich zájem o přírodu, což bylo naplněno. Během realizace projektu bylo zvoleno velké množství různých činností, např. výtvarné, hudební, pracovní, pohybové a hlavně zážitkové. Nabízené činnosti byly pro děti zajímavé. Většina dětí se činnostem věnovala s chutí a s radostí, vymýšlely různé hry a uplatnily velkou míru fantazie. Zajímaly je knihy a obrázky o přírodě, diskuzí o přírodě postupem času přibývalo a děti se zajímaly i o různé podrobnosti a nejasnosti. Při

úvahách o tom, proč se různé věci na světě dějí, si předškoláci často pomáhají fantazií. (Vágnerová, 2000)

Na jaře děti stále více vyžadovaly častější pobyt v lese, byly již zvědavější a vnímavější, chtěly tvořit z přírodních materiálů. Díky zájmu dětí o přírodu samotnou bylo u nich patrné vytváření kladného vztahu k životnímu prostředí. Nebyly lhostejné k nedostatkům v okolí, všímaly si poházených odpadků, vadil jim nepořádek, ve třídě byly schopny udržet pořádek, vystavené výtvary z přírodnin nikdo neničil. Uvědomila jsem si, že i děti předškolního věku je možné hravým způsobem zapojit do ochrany životního prostředí.

Při posuzování reakcí dětí na jednotlivé úkoly jsem viděla znatelný rozdíl v přístupu dětí jak k danému tématu, tak k plnění úkolů na počátku a na konci výzkumného šetření. Na konci projektu děti snadněji plnily uložené úkoly a našly více možných řešení. Pracovaly rychleji, přesněji a při práci projevovaly větší jistotu, nebály se tvořit, experimentovat a hrát si s přírodními materiály.

Ověřila jsem možnosti, které projekt dává, a prokázala jsem, že výpravami do prostředí lesa lze vzbudit v dětech zájem o přírodu. Do určité míry získaly nejen kladný vztah k přírodě, ale také schopnost vcítit se do situace lidí, zvířat či rostlin. Díky bezprostřednímu kontaktu dětí s přírodou a ekologickému projektu se mi podařilo u dětí vzbudit hlubší a intenzivnější zájem o přírodu. Jak uvádí také Máchal (2000), děti mohou v přírodě zažívat mnoho smyslových zážitků, které rozvíjejí jejich osobnost i vztah k přírodě.

Z výzkumného šetření vyplývá, že z plánovaných činností se uskutečnily převážně všechny a plánované cíle byly naplněny u všech dětí dle jejich individuálních možností. Děti získaly formou pozorování, vyprávění a her nový pohled na svět. Jsou schopny i přes svoji velmi malou životní zkušenost pochopit, že příroda je krásná, potřebujeme ji k životu, a proto ji musíme chránit. Zájem, aktivita, chuť poznávat a nadšení dětí o přírodu byly důkazem o účinnosti cíleně prováděné environmentální výchovy. Děti postupně získaly kladný vztah k přírodě, která v nich podnítila zájem stát se aktivním pozorovatelem změn kolem sebe a ochráncem přírody.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo vypracovat celoroční projekt „Inspirace lesem pro utváření vztahů předškolních dětí k přírodě“ a zjistit, zda cíleně prováděná environmentální výchova napomáhá k utváření kladných vztahů dětí k přírodě.

Musím říci, že vytvořit projekt environmentálních programů nebylo snadné. Pro jednotlivé programy bylo nutné připravit mnoho pomůcek, obrázků, pokusů, pracovních listů a vždy s časovým předstihem naplánovat a zajistit přepravu dětí do lesa.

Při tvorbě projektu jsem vycházela ze svých zkušeností s dětmi a poznatků z odborné literatury. Snažila jsem se vytvořit nabídky činností, které se vzájemně prolínaly, navazovaly na sebe, a které směřovaly jak k utváření kladného vztahu dětí k přírodě, tak k rozvoji jejich smyslového vnímání. Mohu konstatovat, že s průběhem realizace jednotlivých programů a i s výsledky jsem byla spokojena.

Byla jsem mile překvapena přístupem některých dětí. Poznala jsem nejen, které děti jsou v rodině vedeny k pěknému vztahu k přírodě, ale i děti, jejichž možnosti pobývat denně v přírodě jsou velmi omezené. Děti, kterým byl umožněn v rodině častější pobyt v přírodě, prokazovaly lepší znalosti než děti, které tu výhodu neměly.

Došla jsem k závěru, že cíleně prováděná environmentální výchova měla značný vliv na utváření kladných vztahů dětí k přírodě, na jejich chování a jednání. Nabízené činnosti realizované v přírodě a s přírodními materiály vyvolaly u dětí hlubší zájem o přírodu. Zlepšily se vztahy mezi dětmi, ubylo konfliktů a soupeřivého chování. Podařilo se získat zájem dětí o pozorování, zkoumání a pobyt v přírodě, podnítit chuť a zájem získat nové poznatky a vědomosti z této oblasti. Znalosti dětí o živé a neživé přírodě na konci výzkumného šetření byly na vyšší úrovni než na jeho počátku. Děti znají některé druhy zvířat, rostlin, poznají, kde co roste, co je dobré a co je špatné pro přírodu. Dokážou se více kolem sebe dívat, pozorovat a vnímat změny v nejbližším okolí. Mají zájem o prostředí, záleží jim na čistotě v jejich okolí. Zjistila jsem, že pobyt dětí v přírodě byl pro ně velmi přínosný. Tím, že děti mohly nové poznatky načerpat přímo v lesním prostředí, mohly si samy určité věci vyzkoušet, osahat si je, podívat se

na ně a vyprávět si o nich. To jim umožnilo vnímat přírodu všemi smysly. Lesní prostředí se tak stalo pro děti přirozeným prostředím, do kterého se rády vracely.

Děti v předškolním věku jsou velmi zvědavé a postupně si utvářejí určitý vztah k přírodě. Proto je důležité tento vztah rozvíjet pravidelně, nejlépe každý den a to přirozeným způsobem. Environmentální výchova by neměla být pouze součástí vzdělávacího úsilí pedagoga každé mateřské školy, ale měla by vycházet především z rodiny. Je jen na nás dospělých, jaký prostor dáme dětem k tomu, aby trávily dostatek času v přírodě, a mohly si tak k ní kladný vztah posilovat a rozvíjet.

Byla bych ráda, kdyby tato bakalářská práce byla inspirací pro praxi učitelek, které se zajímají o realizaci environmentálních programů u dětí předškolního věku. Práce nabízí spoustu nápadů a činností, které lze dělat s dětmi předškolního věku a pomáhat jim tak při tváření jejich kladného vztahu k přírodě a k životnímu prostředí.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Monografie

BARTŮNĚK, Dušan. Hry v přírodě s malými dětmi: hry a cvičení v přírodě pro děti ve věku od 4 do 8 let. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8539-3.

BUREŠ, Jiří a kolektiv. Ekologická výchova v mateřských a základních školách. Pardubice: Ekocentrum Paleta, 2004. ISBN 80-903345-0-4.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

GAVORA Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

DAŇKOVÁ, Lenka. Škola pro život. Příručka k realizaci školních programů ekologického / environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a výchovy k udržitelnému způsobu života. Praha: Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina, 2004. ISBN 80-903345-0-4.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. Psychologický slovník. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-807-3675-691.

HAVLÍNOVÁ, Miluše. Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole: rozšířený a aktualizovaný modelový program. Portál, 2000. ISBN 80-717-8383-8.

HAVLÍNOVÁ, Miluše a Eliška VENCÁLKOVÁ. Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-383-8.

HORKÁ, Hana. Teorie a metodika ekologické výchovy. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-33-8.

HORKÁ, Hana. Ekologická dimenze výchovy a vzdělávání ve škole 21. století. Brno: Masarykova univerzita, 2005. ISBN 80-210-3750-4.

HORKÁ, Hana. Výchova pro 21. století: koncepce globální výchovy v podmínkách české školy. 2. rozšířené a doplněné vydání Brno: Paido, 2000. ISBN 80-859-3185-0.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání. Praha: Raabe, 2012. ISBN 978-808-6307-954

KOPŘIVOVÁ HEROTOVÁ, Tereza. Proč jsou Švédové z Evropany nejzdravější. In: BUREŠOVÁ, K. Učíme se v zahradě. Knětice: Chaloupky o. p. s., školská zařízení pro zájmové a další vzdělávání, 2007.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. Dítě a mateřská škola. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.

LEBLOVÁ, Eliška. Environmentální výchova v mateřské škole. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0094-9.

MÁCHAL, Aleš. Průvodce praktickou ekologickou výchovou. Brno: Rezekvítek, Lipka, 2000. ISBN 80-902954-0-1.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. Vyd. 2. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. Pedagogický slovník. Vyd. 3. Portál, 2001. ISBN 978-80-262-0403-9.

PRŮCHA, Jan. Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru. Vyd. 3. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-567-7.

SVOBODOVÁ, Eva. Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-807-3677-749.

ŠIRCOVÁ, Ivana. S dětmi v přírodě: zážitková výchova po celý rok. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-807-3672-010.

ŠMAJS, Josef. Ohrožená kultura: od evoluční ontologie k ekologické politice. Vyd. 2. Praha: Hynek, 2008. ISBN 978-807-2944-583.

TUGARINOV, Vasilij Petrovič. Příroda, civilizace, člověk. 1981. Praha: Panorama, 1981. ISBN 505-21-825.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-802-4609-560.

Internetové zdroje

KRAJHANZL, Jan. Vztah dětí k přírodě. Český portál ekopsychologie, [online 2007. [cit. 2013-11-27].

Dostupné z: <<http://www.vztahkprirode.cz/view.php?cisloclanku=2009060003>>.

KRAJHANZL, Jan. Děti a příroda: Období dětského vývoje z hlediska environmentální výchovy. [online]. 2011. [cit. 2013-11-28]. Dostupné z: <<http://www.vztahkprirode.cz/soubory/evyvoj.pdf>>.

Co příroda dětem nabízí. [online] © 1999-2014 [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <<http://pece-o-dite.zdrave.cz/co-nabizi-detem-priroda/>>.

VOSTRADOVSKÁ, Helena. In STREJČKOVÁ, E. Děti, aby byly a žily [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005. ISBN 80-7212-382-3. [cit. 2013-11-26]. Dostupné z: <[http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/4503569212B821F7C12571850024F9DF/\\$file/svet-deti-web.pdf](http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/4503569212B821F7C12571850024F9DF/$file/svet-deti-web.pdf)>.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004. [cit. 2014-01-09]. ISBN 80-87000-00-5. Dostupné z: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf>.

SMOLÍKOVÁ, K. a kol. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004. © 2013 [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <<http://www.vup-praha.cz>>.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. [online]. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání [online]. MŠMT, © 2008-2013 [cit. 2014-01-03]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Kouzelný podzim

Příloha č. 2: Když vládne zima

Příloha č. 3: Zaťukalo jaro

Příloha č. 4: Vůně letního lesa

Příloha č. 1: Kouzelný podzim

Obr. 1 - Nic nevidím, potřebuji pomoci

Obr. 2 - Les

Obr. 3 - Les

Obr. 4 - Klobouk z přírodnin

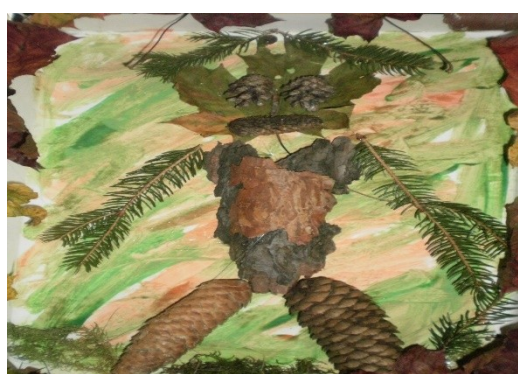
Obr. 5 – Podzimníček

Obr. 6 - Volné kompozice

Obr. 7 - Volné kompozice

Obr. 8 - Volné kompozice

Obr. 9 – Ježek

Obr. 10 - Zavařenina

Příloha č. 2: Když vládne zima

Obr. 11 - Zvířátka zachrání dědečka v lese

Obr. 12 - Stopy zvěře

Obr. 13 - Stopy zvěře

Obr. 14 - U krmelce

Obr. 15 - Krmítko pro ptáčky

Obr. 16 - Potrava pro ptáčky

Příloha č. 3: Zaťukalo jaro

Obr. 17 – Pomněnka

Obr. 18 – Konvalinka

Obr. 19 - Pohybová hra Na mušky

Obr. 20 - Pozorování kůry stromu

Obr. 21 - Výroba Pláštěčka

Obr. 22 - Jdeme ke kontejneru

Příloha č. 4: Vůně letního lesa

Obr. 23 - Na mravenčí komůrky

Obr. 24 - Polámal se mravenček

Obr. 25 - Výroba papíru

Obr. 26 - Výroba papíru

Obr. 27 – Výroba papíru